Сяргей Шапран

НЯКЛЯЕЎ • НЕЗАВЕРШАНАЯ АЎТАБІЯГРАФІЯ

Смаленск
Інбелкульт
2018

АД АЎТАРА

Пад самы фінал мінулага стагоддзя Уладзімір Някляеў, на той час старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў, раптоўна з’ехаў за мяжу. Нечакана для ўсіх, бо, здавалася, на такі ўчынак не павінен быў наважыцца чалавек, які знаходзіўся пры ўладзе і паблізу ўлады, што ўсяляк дэманстравала сваю да яго прыязнасць, — у такіх выпадках сувязі звычайна ўмацоўваюць, а не рвуць. Ужо тады асабіста для мяне быў цікавы псіхалагічны складнік гэтага вызначальнага эпізоду біяграфіі Някляева, а праз гэта і ён сам як асоба.

Праз цікавасць да асобы ўзнікла цікавасць да паэта. І калі праз пяць гадоў вымушанай, па сутнасці, эміграцыі Някляеў выдаў кнігу «Так» — паэмы з якой, на мой погляд, не назавеш іначай, як толькі геніяльнымі, — ён зноў нечакана для мяне трывала стаў у адзін шэраг з найлепшымі беларускімі паэтамі, якія былі раней і ёсць сёння.

У 2011-м Уладзімір Някляеў быў вылучаны на Нобелеўскую прэмію ў галіне літаратуры. Менавіта гэта і паслужыла штуршком для напісання яго «Незавершанай аўтабіяграфіі». Выключна гэта — без аніякай палітычнай заангажаванасці ці іншых падтэкстаў. Бо калі існуе, як шмат хто сцвярджае, дыстанцыя паміж Някляевым-паэтам і Някляевым-празаікам, дык Някляева-літаратара і Някляева-палітыка падзяляе дыстанцыя яшчэ большая. Прынамсі, так яно было і ёсць у маім асабістым уяўленні.

…Няма ніводнага паэта, якога б нехта не выдумаў.
А калі ніхто паэта не выдумляе, тады ён выдумляе сябе сам.

Уладзімір Някляеў, «Знакі прыпынку»

…быць беларусам — бяда.
Ды што зробіш?
Гонар не дазваляе кімсьці іншым стаць.

Уладзімір Някляеў, «Лабух»

УВОДЗІНЫ

«Калі паэт пражывае свой век і памірае, акружаны дзецьмі і ўнукамі, у сваім ложку, дык наўрад ці жыццё ягонае і смерць стануць легендай. Вунь Гётэ, скажуць, няхай і вялікі паэт, але ж колькі жыў!.. Столькі жыць, калі ты паэт, непрыстойна. Ды яшчэ ў дабрабыце, заможна»[1], — так пачынаецца біяграфічны нарыс Уладзіміра Някляева пра Якуба Коласа.

І быццам бы ўсё так, але і не зусім так, бо гэта не ёсць уся праўда пра лёс паэта. Дакладней, пра легенду, якая прыходзіць (ці не прыходзіць) пад руку са смерцю. Праўда не ўся, таму што легенда пра паэтава жыццё хоць і зрэдчас, але ўсё ж можа прыйсці раней за смерць. Гэта здараецца тады, калі паэт так пражывае год за годам, жыве дзень за днём, нібы стварае, прыдумвае легенду пра самога сябе.

Сам Някляеў прызнаўся аднойчы: «У нас по сути нет национальной мифологии, я всегда был сторонником и — по возможности — участником мифологических строек, полагая, что пустоты истории лучше всего заполняются мифами»[2]. «З людзьмі ўсялякае здараецца. Нават тое, што яны пра сябе расказваюць», — таксама з Някляева, з незавершанага яшчэ апавядання.

---

[1] Някляеў У. Выбраныя творы / уклад., камент. В. Болдыравай; прадм. Р. Барадуліна. — Мінск: Кнігазбор, 2010. С. 443. Цытаваны фрагмент спачатку быў надрукаваны як раздзел з цыкла «Знакі прыпынку» (Наша Ніва. 2005. № 30). Увогуле «Знакі прыпынку» ўпершыню надрукаваныя: Наша Ніва. 2005. № 19–23, 25–41, 43, 45, 47; 2006. № 2–4; 2007. № 3, 23, 43; 2010. № 2, 11, 12, 14, 17, 25, 28; Дзеяслоў. 2012. № 4–5 (59–60); 2013. № 2 (63), 4 (65); у «Выбраныя творы» ўключаны часткова; цалкам: Някляеў У. Знакі прыпынку / прадм. В. Казько; уклад., камент. С. Шапрана. — Мінск: Лімарыус, 2013.

[2] Акудович В. Владимир Некляев: «С небес не спускайтесь, звонарь и поэт…» / беседа с В. Некляевым // Нёман. 1996. № 7. С. 10. Гэтая гутарка ўключана ў кнігу: Некляев В. Окно. — М.: Время, 2010.

Шчыра і недвухсэнсоўна. Уладзімір Някляеў — стваральнік сваёй біяграфіі-легенды. Ён піша яе гэтак жа, як піша вершы, прозу. І хоць наўрад ці ставіць на мэце стварэнне менавіта легенды, але сама асоба і стыль аўтара не дазваляюць збіцца на нешта больш будзённае. Тут ужо сапраўды паэту — паэтава.

«Бо так, як напісана, я і жыў. І быць так і таму, як напісана, з усёй маёй біяграфіяй, з усім маім жыццём»[3].

«ЯШЧЭ ТРОХІ ЖЫЦЦЯ»

«Ці падабаецца Вам Ваша імя? Ці не шкадуеце, што Вам не дасталося якое-небудзь іншае?

Падабаецца. Маё імя мае глыбіню і неабходнае мне гучанне.

Якія станоўчыя якасці ў чалавеку найбольш цэніце?

Шчырасць і мужнасць.

Якія чалавечыя заганы не церпіце?

Віжаванне, ці, кажучы савецкаю моваю, сексоцтва.

Ці верыце Вы ў сяброўства?

Веру.

Які лёс, на Вашу думку, асабліва варты жалю і наракання?

Лёс, які не стаўся лёсам.

Герой якога рамана ці іншага мастацкага твора Вам найбольш сімпатычны?

Партос, герой рамана «Тры мушкецёры»...

Ваш любімы паэт, пісьменнік, кампазітар, жывапісец?

Янка Купала, Моцарт, Мадзільяні.

Калі б лёс прымусіў пакінуць радзіму — якую краіну выбралі б Вы для перасялення?

Спачатку Польшчу, пасля — Фінляндыю.

Ці верыце Вы ў фатальную непазбежнасць наканаванага лёсам?

Веру.

Чаго Вы яшчэ хацелі б у жыцці дасягнуць ці дачакацца?

Яшчэ трохі жыцця...»[4].

---

[3] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 13. Упершыню: Някляеў У. Замест прадмовы // Някляеў У. Так: кніга паэзіі. — Мінск: Выд. В. Хурсік, 2004. С. 6. Таксама надрукавана: Тамковіч А. Уладзімір Някляеў: «Цуды ўсе ў адным-адзіным цудзе...» // СН-Плюс. Свободные новости плюс. 2006. 5–12 июля; Уладзімір Някляеў // Тамковіч А. Лёсы. — СПб.: Невский Простор, 2010. С. 331–338; Някляеў У. Выбраныя творы. С. 544.

[4] З анкеты Някляева У. П. 2001 г. Цытуецца са зменамі, якія былі зроблены Някляевым у 2012 г., паводле: Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 28, 29, 30. Упершыню: Някляеў У. «Я яшчэ жыву...» // Шчыра як на духу. Споведзі вядомых людзей Беларусі: зборнік / пад рэд. Н. Гілевіча. — Мінск: ГА БТ «Кніга», 2001. С. 302–303, 304, 305.

КРЭВА

«Калі 6 чэрвеня 1999 года, у дзень 200-годдзя Аляксандра Пушкіна, апынуўся я за мяжой, аказалася, што ў мяне не зусім акрэслены статус. У Пушкіна — акрэслены, а ў мяне — не. Таму паўстала пытанне пра палітычны прытулак, бо статус палітычнага эмігранта акрэслены цалкам. Гэтак, што ты *не можаш* зваротна перайсці мяжу, вярнуцца дамоў…

Падцінскалі мяне з такім рашэннем, падбівалі да кроку такога і з нашага боку, і з таго. Кожны са сваім інтарэсам — а ў мяне які?..

І з беспрытульнага тлуму ў галаве прыснілася мне, нібы ўрэшце пайшоў-такі я палітычнага прытулку прасіць. Аказаўся ў нейкай казённай польскай установе, дзе гэты прытулак альбо даюць, альбо не даюць, і злосная на ўсіх “прытульшчыкаў” свету пані раздражнёна зайшлася ненавіснай мне кірмашовай візготкай:

— Як ледзь мы лепей зажылі, так адразу ўсе ў беднае польскае панства паперліся!.. А вам нашто наш прытулак?.. Вы і так паляк, у вас дзядзька ў Польшчы жыве![5]

Здранцвеўшы, я ўспомніў, што ў мяне яшчэ і бацька рускі, і наогул Бог ведае, хто я, але пачаў даводзіць, што я ўсё ж беларус, хоць у мяне бацька рускі і дзядзька ў Польшчы жыве, ды пані слухаць не стала:

— А скуль мы ведаем!.. Мы на словах нікога не прымаем — пішыце заяву і аўтабіяграфію!.. — І я фізічна запомніў, як у тым сне на нейкім бланку, які мне выдала візготная пані, на ягоных верхніх лінейках чорным па белым напісаў: “Аўтабіяграфія для прыёму ў беларусы”.

Помню, што лёгка, як заўсёды, пачаў аўтабіяграфію з месца і даты нарадзінаў, але з тым, што далей пісаць, як выявіцца беларусам так, каб мяне прынялі ў беларусы, — узнікла праблема…»[6].

Так пачне Уладзімір Някляеў у 2004 г. ствараць свой радавод, у якім як радня — і Купала, і Пушкін. Гэтыя ўводзіны ў аўтабіяграфію стануць спачатку аўтарскай прадмовай да кнігі «Так»[7], потым — першымі старонкамі напісанага ў Хельсінкі эсэ «Цуды ўсе ў адным-адзіным цудзе». Зразумела, у дадзеным выпадку біяграфія пісалася без аніякай канцылярскай мэты: нікуды і нікому канкрэтна. Тым не менш гэта была ўсё-ткі аўтабіяграфія — і розніца з ранейшымі някляеўскімі спробамі біяграфічнага летапісу тут відавочная.

Так, пішучы ў 1978 г. аўтабіяграфію для прыёму ў Саюз пісьменнікаў, паэт умясціў сваё крэўска-смаргонскае дзяцінства ў некалькі слоў: «Нарадзіўся 11 ліпеня 1946 года ў г. Смаргоні Гродзенскай вобласці[8]. Скончыўшы 9 класаў,

---

[5] Адзін з братоў маці Някляева, Магер Мікалай Іванавіч (1921–2011), з паваеннага часу жыў у Польшчы, служыў у польскім войску.

[6] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 12–13.

[7] Някляеў У. Замест прадмовы // Някляеў У. Так. С. 4–6.

[8] Іншым разам Някляеў распавядаў:

«— Батька был председателем сельсовета. А жена председателя не могла рожать в поле. Поэтому маму отвезли в Сморгонь, она родила — и нас обоих тут же депортировали на родину…

паступіў вучыцца ў Мінскі тэхнікум сувязі...»[9]. Але праз чвэрць стагоддзя, каб патлумачыць, адкуль ён такі ёсць, Някляеву спатрэбіцца не толькі іншая колькасць слоў, але і іншы, больш глыбокі ракурс бачання, гістарычная і літаратурная рэтраспекцыі...

«Даўным-даўно адзін з каралёў Брытаніі, састарэўшы і стаміўшыся быць каралём, вырашыў скінуць з плячэй сваіх цяжар улады і падзяліць каралеўства на тры часткі паміж трыма дочкамі, адну з якіх, Кардэлію, у апошні момант абдзяліў. Дзякуючы геніяльным фантазіям Шэкспіра, увесь свет ведае пра тое, што сталася далей...

Значна менш, чым легенда пра ўладара Брытаніі караля Ліра, вядомая свету гісторыя пра ўладара Вялікага Княства Літоўскага Гедзіміна, які, састарэўшы, вырашыў падзяліць паміж сямю сынамі найбагацейшыя гарады сваёй дзяржавы. Двух са сваіх семярых сыноў, у тым ліку Альгерда, вялікі князь абдзяліў.

Па смерці Гедзіміна Альгерд, якому дасталося Крэва[10], рушыў вайной на брата свайго Яўнута, адабраў у яго велікакняскі, па спадчыне Яўнуту перададзены, вянец — і з дапамогай другога свайго брата, Кейстута, сам стаў вялікім князем. Амаль праз сорак гадоў Кейстут гэтаксама, як дапамог Альгерду, дапаможа стаць вялікім князем і сыну Альгердаву, свайму пляменніку Ягайлу, а Ягайла ў "падзяку" за гэта загадае забіць у Крэве і сына Кейстута, свайго брата стрыечнага Вітаўта, якога ўратуе, выведзе з вязніцы жанчына...

Напал жарсцяў чалавечых, што віравалі ў Крэўскім замку, нікольні не меншы, чым у трагедыях Шэкспіра. У Крэве стагоддзямі спляталіся, сцягваліся ў вузел заблытаныя шляхі і сцяжыны нашай гісторыі.

Пад рэшткамі замкавых сцен, на руінах нашай гісторыі прайшло маё дзяцінства. Праз гэта, адсюль я — беларус. Нацыянальнасць — не запіс у пашпарце, а мова, гісторыя і культура, да якіх ты належыш. Хоць бацька мой, Пракоп Міхайлавіч Някляеў, родам з Волгі, — ва ўсім рускі чалавек. З неабдымнымі, як прыволжскія стэпы, памкненнямі і стыхійным, так да скону і не ўтаймаваным, характарам. На вайне яго, цяжка параненага і кантужанага, нават закапалі былі ў магілу, але ён і ў магіле выжыў. У 1945 годзе, калі ён адваяваў, яго не адпусцілі на Волгу, а накіравалі ў Заходнюю Беларусь. Тут лёс і звёў яго з маёй маці, так што я ў нейкім сэнсе — вынік вайны, таму і напісаў у адной

— *В ту хату, куда мы едем?*

— Тоже не совсем... Эта хата — третья на том самом месте. Две сгорели. А эту дед поставил на прежнем фундаменте, фундаментальный был человек, в середине 50-х. Я уже в школу ходил» [у аснову цытаванай тут гутаркі з Някляевым пакладзена публікацыя: Лободенко Г. Владимир Некляев: Я ўсё жыццё цягаю камяні на Крэўскі замак... // «Комсомольская правда» в Белоруссии. 2004. 30 июля, — якая ў 2006 г. была пашырана Някляевым, аднак новая рэдакцыя не апублікавана; тут і далей друкуецца пад назвай «Некляев в детстве был "немцем"» і паводле электроннага носьбіту з асабістага архіва У. Някляева (далей — архіў У. Някляева)].

[9] З аўтабіяграфіі Някляева У. П. ад 15 сак. 1978 г. Аўтограф. Арыгінал. Асабістая справа пісьменніка Някляева У. П. Саюз беларускіх пісьменнікаў (далей — СБП).

[10] Крэва — мястэчка ў Смаргонскім раёне Гродзенскай вобласці, знакавае месца беларускай гісторыі: у 1385 г. у Крэўскім замку была падпісана дамова паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Польскім каралеўствам (Крэўская унія).

з першых сваіх паэм: “Сутыкненне нацый і народаў вырашала: быць мне ці не быць?..”[11]. Пра тое самае адна з найбольш біяграфічных маіх аповесцяў “Мірон ды Мірон”.

Маці мая, Анастасія Іванаўна Магер[12], вечная працаўніца, ціхая верніца. Калі бацьку я помню з пісталетам у руках, з якога — ледзь што не па ім — пачынаў ён страляць ва ўсе бакі, дык маці — са Святым Пісаннем, з малітваю перад абразом: “Даруй, Божа, пасланаму Табой мужу майму...”

Малілася яна, калі царкву ў Смаргоні зруйнавалі, пад яблыняй, якую называла Царквой. Ва ўсіх дрэў у нашым садзе былі свае імёны...

Так я і вырас, гэтак — паміж пісталетам і абразом — і прайшло дзяцінства. Амаль усё, што мной напісана, адтуль.

Чытаць я навучыўся недзе гадоў у пяць — і не па лемантары, а па Бібліі. Мой дзед Ясь, Іван Маркавіч Магер[13], якога дасюль у Крэве згадваюць як святога, аслабеў на вочы і ўжо не бачыў літары Святога Пісання. “Цяпер твае вочы будуць маімі”, — сказаў ён аднойчы і стаў вучыць мяне грамаце. Літары ў нас называліся Агрэст, Бульба, Гурок, Карова, Морква, Парэчка, Свіння, Цялушка, Шчаўе, Яблык — яны раслі ў садзе і на гародзе, мыкалі і рохкалі ў хляве. І штовечар я дзеду, заікаючыся і ад няўмення, і ад намагання хоць неяк спасцігнуць тое, што напісана, чытаў: “Слово в начале было у Бога и само было Бог”»[14]

Праўда, многае застанецца па-за межамі і гэтай рэдакцыі аўтабіяграфіі. Напрыклад, такое: «З усяго, што было, згадваюцца найчасцей крэўскія пагоркі, па якіх іду, маленькі, і нанізваю на сцяблінку мятліцы сонейкі суніц»[15]. Ці сведчанні тых, хто ведаў яго ў дзяцінстве і сцвярджаў, што «больш радаснага, ззяючага хлапца яны не сустракалі»[16].

А калі адгартаць каляндар ягонага жыцця ў самы пачатак, дык вось які першы ўспамін застаўся ў памяці пра сябе:

«Мне было около двух лет, когда мой дядька Пётр Иванович уронил меня на каменный порог дедовской избы. Так что я в прямом смысле “головой стукнутый”, что внешне, может, и не очень заметно.

С этого момента я начинаю себя помнить.

Не определю точно когда, но однажды возник во мне к самому себе любопытный вопрос: а где ты был раньше? Где ты был два тёмных года до того дня как “стукнулся”?

---

[11] З паэмы «Даведка аб нараджэнні» (1978–1979); гл.: Някляеў У. Паэмы: зборнік. — Мінск: Лімарыус, 2010. С. 30.

[12] Някляева Анастасія Іванаўна (у дзявоц. Магер; 1919–1993) — ураджэнка мястэчка Крэва Смаргонскага раёна Гродзенскай вобласці.

[13] Магер Іван Маркавіч (1887–1975).

[14] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 14–15. Іншым разам Някляеў гаварыў: «Деда Яся в Креве называли Святым. И хоть прежде всего именно он, а потом уже родители, обозначил во мне то, что называется духовным влиянием, в пять лет научив меня читать не по букварю, а по Библии, — мне до него далеко. Как букварю до Святого Писания» (Лободенко Г. Некляев в детстве был «немцем» // Электронны носьбіт з архіва У. Някляева).

[15] Някляеў У. Выбраныя творы. С. 542.

[16] Шымановіч В. Чалавек, які ўнутры / інт. з У. Някляевым // Культура. 1994. 28 снеж.

А ведь я был. Осваивал мир, координировался в нём, обретал речь, то есть делал великий и, может быть, воистину гениальный труд, выше которого свершить не дано. И где всё это? Осталось в порожном камне дедовской избы? […]

Детский вывод, к которому я пришёл, отвечая на вопрос “а где же ты был раньше?”, заключался в следующем:

если я себя не помню, если меня для меня как будто не было, но мне и всем известно, что я был, существовал, значит, точно так же я был, существовал и до своего физического рождения. То есть в прошлом, сказал я себе, небытия нет»[17].

Зрэшты, Някляеў не быў бы Някляевым, калі б літаратурная рэфлексія на гэтым абарвалася — іншым разам ён пачне з цытавання прыгаданай вышэй аповесці «Мірон ды Мірон»:

«Мірону снілася, што ён нарадзіўся — і яго купаюць у балейцы. Балейка стаіць у садзе, на стале пад яблынямі, а яблыкі — чырвона-жаўтабокія пепінкі, ужо даспелыя — вісяць над балейкай, над Міронам, як планеты, і жывуць на тых планетах восы, пчолы, чмялі, мухі, вусені… Мірон ведае, што пепінкі называюцца пепінкамі, пчолы пчоламі, вусені вусенямі, а бацька зрывае яблык і кажа: “Во, Мірон, гэта яблык, яго можна есці”, — і паплёўвае на пепін, шморгае яго разы тры аб гімнасцёрку і грызе, смачна хрумкаючы. Галіна, з якой бацька сарваў пепін, гойдаецца, і з яе падае яшчэ адзін яблык — у ваду, у балейку. Маці, сабраўшыся ўжо выціраць Мірона, уздрыгвае, з ёй уздрыгвае вада, уздрыгваюць балейка, стол, зямля пад сталом, маці выдыхае: “Мірон, стаўбун ты чортаў… — і Мірон разумее, пра што яна, толькі не ўцяміць, хто стаўбун, ён ці бацька, бо ягонага бацьку таксама завуць Міронам, — …а каб на галаву дзіцяці!”

Пасля Мірону сняцца хрэсьбіны, госці за сталамі пад тымі ж яблынямі. Яблыні парадзелыя, амаль пустыя, цень ад іх падае не густы, як раней, а рассыпаны, пярэсты. Пепінкі, горкамі і ўрассыпную, ляжаць на абрусах, чырванеюць і жаўцеюць бакамі паміж лустамі чорнага хлеба, паміж міскамі з белым тварагом, зялёнымі гуркамі, рудаватымі памідорамі. Пярэсты цень пакалыхваецца, прабягае па сталах хвалямі: здаецца, што сталы вось-вось паплывуць».

Ва ўсім гэтым нібыта цалкам прыдуманым тэксце прыдуманае толькі імя. Мірон. Усё астатняе ва ўсіх дэталях мне раптам *успомнілася*. Я разумею, што помніць гэтага я не магу, і тым не менш, не разумеючы, як я магу гэта помніць, *помню*.

Калі б мы з гэтага пачыналі свае біяграфіі, а не з “Я нарадзіўся ў Смаргоні 11 (хоць насамрэч 9) ліпеня 1946 года”, дык мы былі б іншымі. Бо пражывалі б — ад пачатку — інакшае жыццё. Не ведаю, як бы мы яго пры такой (сапраўднай) біяграфіі пражывалі, але думаю, што лепш.

Мірон лепшы за мяне»[18].

---

[17] Акудович В. Владимир Некляев: «С небес не спускайтесь, звонарь и поэт…» // Нёман. 1996. № 7. С. 5–6.

[18] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 272–273.

БАЦЬКА

«Автобиография

Я, Некляев Прокофий Михайлович, родился 19 июня 1911 года в селе Прямая Балка Дубовского района, Волгоградской области, в семье крестьянина-бедняка.

В 1917—1919 гг. отец воевал на фронтах гражданской войны, служил в кавалерии, в разведке армии Будённого. Мы остались с матерью одни, а всех нас, детей, было девять душ. В Поволжье свирепствовал голод. Троих из нас пришлось отдать в приют. Я попал на Кавказ, в г. Тбилиси, и пробыл там до августа 1922 года.

Отец, демобилизованный из армии по ранению и контузии, долго не мог оправиться. В 1923 г. он нанялся пасти общественный скот, мы ему помогали. В декабре 1929 года наша семья вступила в колхоз. Назывался наш колхоз "Путь Ленина".

В 1930 г. меня направили на курсы трактористов-машинистов в г. Слобода-Николаевка. Окончив курсы, я работал в МТС Дубовского района. В октябре 1934 г. ушел в армию. Служил в г. Барнауле, в мотчасти 64-й дивизии.

После демобилизации вернулся домой, работал бригадиром тракторно-полеводческой бригады Дубовской МТС, в колхозе "Путь Ленина". Включился в соцсоревнование за 100-пудовый урожай с гектара. В 1937—1938 гг. бригада получила урожайность 120 пудов с гектара с общей площади в 1300 га.

В 1939 г. я был избран депутатом районного Совета и направлен работать в колхоз "1 Мая", село Садки Дубовского района. Здесь меня избрали председателем.

Председателем колхоза "1 Мая" я работал до начала Великой Отечественной. 24 июля 1941 года мы ушли на фронт. Четверо братьев. Старший погиб, двое вернулись инвалидами войны. Я был ранен, контужен. 27 октября 1945 г. Белорусским военным округом из Советской Армии демобилизован.

Демобилизованным коммунистам партийной организацией округа было предложено остаться работать в Белоруссии. Я получил направление в Молодечненскую область. [...]

25 октября 1946 г. на основании решения Сморгонского РККП(б) я был переведён на работу по восстановлению сельского хозяйства. До 1951 г. я работал заведующим мельницей, директором маслозавода и столярной мастерской, а параллельно этому — фактически главной и основной была работа секретарём партийной организации Кревского сельсовета. В декабре 1948 г. я был утверждён председателем исполкома Кревского сельского Совета депутатов трудящихся.

В 1951 г. РККП(б) направил меня на работу в Сморгонскую МТС. [...]

П. Некляев

25 января 1978 г.»[19]

---

[19] Машынапісная копія за подпісам П. Някляева. Подпіс — арыгінал. Архіў У. Някляева.

«Весна 1949 года, мне около трёх лет, отец везёт меня на повозке из Сморгони в Крево, мы проезжаем через Богушевский лес, вдруг из лесной тишины щелчок, хлопок, от повозки летит щепа, я у отца в охапке под левой рукой, правой он стреляет из пистолета, выбрасывается из повозки, ползёт, укрывая меня, к обочине, опять стреляет через дорогу в пустоту леса...

Поздно вечером он пьёт дедовский самогон и кричит: "А если бы во внука твоего попали, а?! Ну, я вам устрою! Я вас научу советскую власть любить!"

У отца после войны власть не спросила, хочет ли он домой, на Волгу, которой он бредил до самой смерти. Как коммуниста и бывшего председателя колхоза его направили из армии в Западную Беларусь проводить коллективизацию[20]. Направление оказалось бессрочным...»[21].

«Только лет в девять я узнал, что батька мой по существу двоеженец. Что в посёлке Дубовка под тем же Волгоградом у него осталась другая семья, в которую с фронта пришла на него похоронка, — распавядзе Някляеў іншым разам. — Молодая вдова пристроилась к инвалиду, единственному мужику на всю степь — надо было детей кормить. И вдруг — никакая она не вдова, жив курилка...

Всё моё детство он уезжал и уезжал куда-то страшно далеко — на Волгу. Мама сама его собирала, отправляла. Даже заставляла, если он артачился, ехать. Я не понимал: к кому и зачем?.. Оказалось, что на Волге у меня — сестра и два брата. И моя мать отправляла к ним моего батьку. Их отца...

По кревской родне есть во мне и польская, и, вроде бы, шведская кровь, но с рождения поделён я пополам: на русскую и белорусскую половины... И чётко ощущаю, где во мне одна и где вторая»[22].

І неяк зноў жа дадасць: «Беларусь для меня всегда была местечком Крево, то есть тем местом, где рождались и умирали все мои предки по материнской линии. Но не более того. Наверное, потому что отец у меня был русский. Всем своим духовным и мыслительным устройством он полностью отличался от того, что было у меня со стороны матери, от деда моего, от дядьёв. Отец был частью России — в чём-то для меня привлекательной и одновременно пугающей своими гигантскими размерами. И даже когда я уже начал не только понимать, но и ощущать, что белорусское во мне превалирует, всё равно ещё не было той любви к Беларуси, которая возникла сейчас: как к живому существу. К существу, которое надо оберегать, о котором надо ежедневно думать»[23].

Ужо пазней Някляеў выкажа меркаванне, што не стаў антысаветчыкам не з-за сістэмы, у якой жыў, а з-за бацькі, які па сваіх перакананнях быў абса-

---

[20] Іншым разам Някляеў гаварыў: «Неблагородная цель — разрушать вековой быт и создавать совершенно иной уклад. Я до сих пор чувствую вину, непонятную для меня самого, за отца и переживаю её, как свою собственную» (Беляцкая М. Без вины виноватый В. Некляев / инт. с В. Некляевым // Свободные новости. 2001. 1–8 июня).

[21] Акудович В. Владимир Некляев: «С небес не спускайтесь, звонарь и поэт...» // Нёман. 1996. № 7. С. 9.

[22] Лободенко Г. Некляев в детстве был «немцем» // Электронны носьбіт з архіва У. Някляева.

[23] Владимир Некляев думает про Беларусь / инт. С. Шапрана с В. Некляевым // «Комсомольская правда» в Белоруссии. 2000. 20 окт.

лютна савецкім чалавекам: «Отец часто говорил: если бы не советская власть, сдох бы в степи пастухом. На то, что эта система вела его всё время между жизнью и смертью, он не обращал внимания, считал это нормальным. Поэтому убедить меня мог только другой очень сильный характер. И им стал Солженицын. Меня потряс его “Один день Ивана Денисович”[24]. Это совпадало с чем-то, о чём я только смутно догадывался про жизнь в этой стране. В общем, литература сыграла для меня роль второго отца»[25].

А з іншага боку... «Мои родители боялись власти биологически. Это был страх перед разорением семьи, её физическим уничтожением. У отца было несколько грозящих уничтожением ситуаций, в одной из них, на бюро Молодечненского обкома партии, он мысленно распрощался с семьёй. Выжить помог случай. Позже, уже взрослому, он признавался мне: “Я на войне так ни разу не боялся”. Он приказал себе тогда: “Оглядывайся! Больше случай не поможет”»[26].

«На бацьку пісалі і пісалі даносы. Усё маё жыццё, ад самага дзяцінства, пазначанае чорнымі меткамі гэтых даносаў і ўсім тым, што было за імі. Крыкамі бацькі: “Падлюкі! Сукі!..” Стрэламі з пісталета — калі ён дазнаваўся, што зноў нехта нешта на яго “намаляваў”. Праз гэта — мая нянавісць да сексотаў. Данос для мяне — тое, у чым выяўляецца чалавечая подласць.

Аднойчы напісалі, нібы ён згнаіў жыта ў полі. А тады за адзін каласок садзілі! І павезлі бацьку ў Маладзечна, у абласны цэнтр. Я тады быў зусім малы — гадоў пяць. Прыходзіць да нас у хату бацькаў сябрук франтавы і кажа, што бацьку не проста так павезлі ў Маладзечна — там будзе суд, і калі маці хоча яго пабачыць, дык трэба самой ехаць, бо бацька наўрад ці ўжо дахаты вернецца. Маці ўзяла мяне, і мы паехалі.

Судзіла бацьку так званая тройка: сакратар абкама, пракурор і старшыня КДБ. Бацькаў сябар сказаў маці: “Калі ён выйдзе праз парадны ўваход, усё будзе добра — паедзеце дахаты, а калі не — дык... Думаю, калі хочаце яго ўбачыць, ідзіце з двара”.

Мы патапталіся на плошчы, маці не ведала, што рабіць... Потым пайшла да брамы ў двор, дзе стаяла ўжо знаёмая мне машына, якая неаднойчы прыязджала да нас, “варанок” гэны, і я паплёўся за маці, але раптам... Не тое, што зразумеў нешта, якое ў мяне разуменне было?.. Дзіцячае... Проста пранізала мяне ўсяго нечаканая думка: гэта ж, калі я з двара іду, дык не веру ў тое, што бацька выйдзе і ўсё будзе добра: мы дахаты паедзем. І я кінуўся да параднага ўвахода. Маці паглядзела мне ўслед і не стала вяртаць.

---

[24] «Один день Ивана Денисовича» — пад такой назвай у 1962 г. была надрукавана ў часопісе «Новый мир» аповесць Аляксандра Салжаніцына «Щ-854 (Один день одного зэка)». Санкцыю на публікацыю даў асабіста Мікіта Хрушчоў.

[25] З інтэрв’ю У. Някляева 6 крас. 2010 г. Зеленкова А. Владимир Некляев: Я стоял на митинге БНФ, а потом шёл в администрацию президента, где собирали всех главных редакторов и учили, как бороться с БНФом // Электронны рэсурс: http://www.gazetaby.com/index.php?sn_nid=27860&sn_cat=35.

[26] Акудович В. Владимир Некляев: «С небес не спускайтесь, звонарь и поэт...» // Нёман. 1996. № 7. С. 8.

Я стаў так, каб бачыць яе каля брамы. Але стаяў я не ў двары! На плошчы! Каля параднага ўвахода!

Не ведаю, колькі мы чакалі... Гадзіну? Дзве? Урэшце бацька выйшаў — і праз парадны ўваход! Як толькі я ўбачыў яго... Там прыступкі былі — я іх не заўважыў! Я не пабег — я ўзляцеў! У мяне кожны раз з успамінам пра гэта — вось і зараз — адчуванне палёту. І ўзляцеў я не толькі з радасці, што ўсё будзе добра, што мы паедзем дахаты, але і з адчування перамогі. Бацька выйшаў *сюды*, бо я пастанавіў *тут* яго дачакацца. Я тых, што паставілі ў двары "варанок", каб звезці ад мяне бацьку, *перамог*! Бацька злавіў мяне над прыступкамі, прыціснуў да сябе, я абхапіў яго за шыю: "Тата! Тата!.." — і ў слёзы...

Ёсць такі банальны выраз: *заплакаць ад шчасця*. Дык вось гэта якраз той выпадак. І ў бацькі была макраватая шчака — ці ад маіх слёз, ці яго таксама сляза прабіла. Ён падкінуў мяне: "Мы яшчэ гадаў гэтых, сынок, як капусту, пашынкуем!"

А праз парадны ўваход ён мог і не выйсці... Не помню прозвішча першага сакратара абкама, але помню, што ён, як пазней распавядаў мне бацька, быў франтавік. І паколькі справа тычылася таксама франтавіка, дык першы сакратар не паленаваўся за дзень да суда пад'ехаць і глянуць: што ж у калгасе, дзе бацька быў старшынёй сельсавета, насамрэч згніло? І ўбачыў, што нічога. Палоска жыта, якая расла пад самым лесам, проста не паспела выспець. Бацька вырашыў пачакаць, не дажынаць яе, каб даспела, але тут зачасцілі дажджы — і палоску гэтую пабіла. Яна абсыпалася так, што з яе і торбу жыта ўжо было не намалаціць, таму яе скасілі на кармы.

Бацька пазней распавядаў, як зратаваў яго сакратар абкама. Калі абласны пракурор і старшыня КДБ выказаліся: маўляў, трэба яго садзіць, — сакратар спытаў, ці былі яны на месцы і ці праверылі факты? Аказалася, не — і тут ён грымнуў па стале кулаком: "Чаму толькі я павінен у дождж і ў снег матляцца па вобласці, не есці, а нехта — сядзець у кабінетах і карміцца плёткамі і даносамі! Хіба так партыя вучыць нас працаваць з людзьмі, а тым больш з тымі, хто правераны на фронце?.." І пракурор з гэбістам, тылавыя пацукі, падціснулі хвасты.

Бацька ў жыцці стаяў на тым, што паўсюль і ва ўсім можна дабіцца справядлівасці. Гэткая ў яго была філасофія, з якой ён рэдка (як у выпадку з недаспелым жытам) перамагаў, часцей цярпеў паразы. Якія па натуры сваёй не мог цярпець»[27].

«И отец, и мать, для которой мир вне семьи и вне Бога был призрачным, чуждым, пугающим, никак не подвигали меня к революционным устремлениям, крамольным мыслям о власти. Отец-то, поволжский степняк, был по натуре забияка, он просто подламывал натуру, исходя из непреложных обстоятельств. Раздражение же от своего двойственного бытия, злость, зачастую злость яростную, он срывал на матери — на ком ещё? Мать до бешенства доводила его своей тихой покорностью, смирением перед всем сущим[28]. Однажды,

[27] З гутаркі аўтара кнігі з У. Някляевым. Студзень 2012 г.

[28] Іншым разам Някляеў гаварыў: «Мама, Анастасия Ивановна, прожила с ним совершенно несвойственную ей жизнь. Бытом она была с отцом, а духом оставалась с дедом. Родила двоих детей,

после какого-то партийного собрания, напившись от бессилия перед ломающей его силой, он бросился на мать с кулаками. Мне лет девять, я хватаю топор, замахиваюсь и кричу, почти теряя сознание: “Зарублю, если тронешь!..” Отец опешил от неожиданности, я помню его глаза — и в них непонимание, оторопелость и растерянность перед тем, что никак не могло случиться и произойти, но произошло и случилось. “Ты… на отца… с топором…” — начал он, оглядываясь, будто выискивая что-то у себя за спиной, но тут же как-то безвольно, обречённо уронил руки, повернуся и, не закрыв дверь, ушёл. А мать сказала: “Вова, пабажыся, што ніколі і ні на каго не замахнешся сякерай. Богу болей відаць, як нам жыць і паміраць”»[29].

МАЦІ

«Мама Стася — это душа от духа деда Яся. Дед на неё крепко надеялся. Каждый год он продавал корову, чтобы мама выучилась. И она закончила четыре класса польской школы. На большее коров не хватило…»[30].

«*[1971(?)]*

Здравствуй, Вова.

Прошу тебя, пиши нам частые письма, а то мы не знаем, как ты там живёшь. Мы тебе посылаем 50 руб. на “до востребования”, смотри аккуратно, бо больше в ноябре мы прислать не сможем, бо отец поедет в санаторий. Но на питание не жалей, питайся хорошо, смотри за здоровьем, на питание нам хватит. Сходи в магазин “Детский мир” и посмотри, может, там найдёшь штаны такие вязаные, как у тебя были. Они не больше 10 руб. Купи обязательно поддевать, а то простудишься.

Теперь отец говорил, что ты уже хочешь бросить учиться, но если тебе это что-нибудь даёт, то учись, мы будем помогать, сколько сможем. Я думаю, если надо пройти практику, то походи по школам в Москве, может, там устроишься, хоть бесплатно.

Смотри, что тебе нужно, то пиши. У нас всё по-старому, живём помалу, работаем. Смотри, чтоб у тебя всё было благополучно.

Твоя *мама*»[31].

противоречить отцу не имела сил, и спасение она искала в вере. Отец, как член партии и государственный служащий, страшно ругался, но она всё равно тайком ходила в церковь» (Беляцкая М. Без вины виноватый В. Некляев // Свободные новости. 2001. 1–8 июня).

[29] Акудович В. Владимир Некляев: «С небес не спускайтесь, звонарь и поэт…» // Нёман. 1996. № 7. С. 8–9.

[30] Лободенко Г. Некляев в детстве был «немцем» // Электронны носьбіт з архіва У. Някляева.

[31] Ліст без даты. Аўтограф. Арыгінал. Архіў У. Някляева.

«Мы з братам[32] спазніліся...

У шпітальнай палаце стаялі шэсць жалезных ложкаў, і на пяці ложках ляжалі хворыя жанчыны, а шосты быў пусты, зусім пусты, з яго нават матрац знялі, скрозь драцяную сетку віднелася пафарбаваная драўляная падлога, пад ложкам нявытаптаная, таму нібыта гусцей пафарбаваная, чым пасярод палаты, дзе мы застылі, дапытліва пазіраючы на хворых старых жанчын, у якіх не было пра што пытацца, бо ўсё відавочна. Але я ўсё ж спытаўся: "А дзе Настасся Іванаўна?.." І пяцёра хворых старых жанчын неяк паспешліва, адна перад адной, я ніколі не забуду гэты хворы, старэчы хор, на розныя галасы прапелі, прамармыталі: "Памерла... памерла... памерла... памерла... памерла..."

Маці ляжала ў трупярні адна — зусім голая на высокай, мне па пояс, кушэтцы. Зрадзела-пасівелыя валасы, абветраны, снегам шэрпаны і сонцам палены, твар, спрацаваныя, у вузлах і зморшчынах рукі, стаптаныя на падэшвах, стрэсканыя ногі і — ад грудзей па калені — гладкае-гладкае, белае-белае, маладое-маладое, яшчэ цёплае цела. Недагладжанае, недапешчанае, недалашчанае...

Мы купілі ёй самую прыгожую, якую толькі знайшлі ў Смаргоні, сукенку. Пры жыцці пра такую яна і не марыла.

Пры жыцці, калі я пытаў: "Што падарыць табе на дзень нараджэння?" — кожны раз адказвала: "А ты дай мне якую капейчыну, я сама сабе куплю што-небудзь..." І купляла парсючкоў. Каб вазіць мне і брату кілбасы, вяндліну... Цягала і цягала ў Менск тое мяса разам з трохлітровікамі марынаваных гуркоў, памідораў. Прыязджала з такімі клункамі, што не падняць. Калі мы казалі ёй, каб не гарбела, не цягала, бо ўсё ў крамах ёсць, слухала, галавой ківаючы: "Ёсць — і дзякуй Богу..."

Аднойчы, не паддаўшыся на яе хітрыкі з капейчынай, за якую сама сабе яна што-небудзь купіць, я завёў яе ў смаргонскую краму і купіў ёй футра. Назаўтра, калі мы справілі дзень яе нараджэння і з'ехалі, яна пайшла на кірмаш, прадала футра і купіла парсючкоў...

Днём ёй не было калі, а ўвечары, пакуль вочы бачылі, яна чытала... Беларускія кнігі, расейскія, польскія... Яе здзіўляла, што людзі ўсё пішуць і пішуць, калі ўжо ёсць Святое Пісанне, — і ёй цікава было: што ж яшчэ нехта можа прыдумаць, апроч таго, што прыдумаў Бог?

Траціну жыцця прарабіла яна бухгалтаркай у канторы машына-трактарнай станцыі і расказвала майму малодшаму брату казку пра чарцяня з іменем Бухгалтар, якое прыдумала бухгалтэрыю.

Бацька быў хворы на рак, сам ужо не ўставаў, і мы не казалі яму, што маці памерла, пакуль не прывезлі яе дахаты ў труне. Вывелі яго, каб развітаўся, у пакой, дзе яна ляжала, і ён схіліўся да яе і спытаў, з ёй жыццё пражыўшы: "Хто гэта?.." І я да сёння — грудзьмі і спінай — помню, як працяла, наскрозь пранізала мяне гэтае, здавалася б, амаль вар'яцкае пытанне.

Мы пахавалі маці ў Крэве, дзе яна нарадзілася і куды хацела вярнуцца на вечны спачын — да бацькоў, да дзядоў, да продкаў...»[33].

---

[32] Родны брат У. Някляева — Някляеў Іван Пракопавіч (нар. у 1951 г.); жыве ў Смаргоні.

[33] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 31–33.

Пішучы ў 2009-м прадмову да кнігі ліставання Рыгора Барадуліна з мамай Акулінай Андрэеўнай, Някляеў павініцца: «Мне сорамна, я вінаваты, што ні гэтулькі лістоў маіх, ні столькі вершаў, ёй прысвечаных, мая маці не прачытала... Даруй мне, любая мая Анастасія Іванаўна»[34].

Не па ваду, не па дровы
Маці — да скрынкі паштовай,
Што да асіны за плотам
Коса прывязана дротам.

Скрынку журба адчыняе —
Жоўты лісток выпадае.

«Ліст прычакала ад сына?..» —
Ціха спытае асіна.

1979[35]

«Першае, што помніцца, — маці...

Яна нахіляецца нада мной, за ёю — праз вокны — сонца, залатыя валасы казычуць шчаку, шчабеча рук яе радасць ластаўчыная: “Хлопчык мой...”»[36].

ДЗЕД

Анастасія Іванаўна хрысціла сына таемна і — разам з дзедам[37]. Някляеў кажа, што любоў да Беларусі ў яго менавіта ад дзеда.

«Дед мой был истинный христианин. Даже в ужасном послевоенном белорусском мире, в разорённой деревне он старался создать хотя бы островочек красоты. И потому, например, делал на яблоне восемь-десять прививов для того, чтобы весной получилось фантастической красоты зрелище! И вот он стоял весной рядом с этой яблоней и весь светился! Я смотрел на него, и меня переполнял восторг не только потому, что я любовался этой цветущей красотой, но и потому, что видел, как этим восторгался дед! А поскольку я его любил и всячески доверял его эмоциям, я не мог не довериться и этой его эмоции. И если мою связь с Беларусью обозначить физически, то она произошла именно через этого святого человека, который был истинным белорусом, ни-

[34] Някляеў У. Матчына мова, матчына песня // Паслаў бы табе душу...: ліставанне Рыгора Барадуліна з мамай (1954–1971) / уклад. Н. Давыдзенкі, С. Шапрана; прадм. У. Някляева. — Мінск: Лімарыус, 2009. С. 6.

[35] Някляеў У. Выбраныя творы. С. 22.

[36] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 31. Упершыню: Някляеў У. Дарыце ўсмешкі // Беларусь. 1984. № 6. С. 1.

[37] Паводле электроннага рэсурсу: http://www.nekliaev.org/be/biography.html.

когда не думая об этом и не осознавая — белорус он или нет. Он просто родился белорусом, всю жизнь прожил им и белорусом умер. Ничего, вроде бы, для этого не делая»[38].

Калі Іван Маркавіч памёр, ён, распавядаў Някляеў, «паслаў мне з таго свету доказ існавання Бога. Праз гады я напісаў пра гэта ў прыпавесці “Чмель і вандроўнік”, прысвечанай Васілю Быкаву»[39]:

«— І ў галаве вісеў абраз, пад якім ён папрасіў мяне, лёгшы і склаўшы рукі, запаліць свечку. Я запаліў і падаўся спаць у бакоўку, дзе не мог заснуць, падняўся, каб пайсці ў двор пакурыць, выйшаў на чорную палавіну — і дзед на маіх вачах заплюшчыў вочы, усміхнуўся і памёр. І адразу ж пагасла свечка.

Паўза ўзнікла сама па сабе, і чмель спытаў вандроўніка:

— Табе стала страшна?

— Не, — адказаў вандроўнік. — Мне стала светла. Я не бачыў столькі смерцяў, як вы, але ўсё ж некалькі бачыў, і там было страшна, а тут — светла. Толькі я не ведаў, што мне з гэтым рабіць, і зноў схаваўся ў бакоўку. Там скурчыўся, скруціўся, як у дзяцінстве, падціснуўшы калені, і пачаў маліцца. Стаў маліць дзеда, каб пра тое, што я толькі што ўбачыў, ён мне яшчэ і расказаў. Ці неяк паказаў, давёў, што так яно і ёсць, хоць я разумеў, што нельга... але дзед, дзед, я маліў, я так цябе любіў, ты так мяне любіў, дык скажы, што так ёсць, хоць адтуль казаць нельга... але ты святы, табе даруецца, а мне так трэба ведаць...

Чмель сціснуў руку вандроўніка трохі мацней.

— З той малітвай, з тою просьбай, павярнуўшыся на спіну і склаўшы, як дзед, рукі, я раптам адчуў сябе не адным. Узняўся над сабой самім і ўбачыў сябе самога ў бакоўцы, дзе ляжаў на тапчане, склаўшы рукі, — выразна сябе ўбачыў, усяго да драбніцаў, хоць там, дзе я ляжаў, было цёмна, і той я, якога я сябе ўбачыў, мне не глянуўся, не спадабаўся, і я з радасцю, з пранізлівым шчасцем адчуў сябе другім, зусім іншым, лёгкім, бязважкім, — і там, дзе я быў такім, было светла, так светла, як скрозь і ўва мне адно святло. Шчаслівым святлом у тым святле я выплыў з бакоўкі, праплыў па чыстай палавіне над сваёй маці, якая спала і ўсміхалася ў сне, над сваім бацькам, над усімі роднымі, блізкімі, крэўнымі мне людзьмі, пра якіх думаў, як страшна будзе іх пакідаць, як яшчэ страшней будзе, калі нехта з іх мяне пакіне, а тут адчуў, што не, зусім не страшна, і яшчэ адчуў, што хачу пакінуць іх як найхутчэй, зараз — і мяне неадольна пацягнула ў адчыненую фортку, бо ў хаце было душна і трэба было дыхаць, а за фортачкай было так высока і прасторна і дыхаць не трэба было, бо ты сам, як дыханне, так, як дзіцячае дыханне, і калі я рвануўся ў фортку, пераўтвараючыся ў дыханне і набіраючы святла, убачыў за форткай дзеда, які таксама — адно дыханне і святло, і дзед прадыхнуў: “Тут не цёмна, ты не бойся...” — “Дзед!” — кінуўся я да яго, каб маліць, каб заклінаць, каб ён узяў мяне з сабой, — і знайшоўся ў самім сабе ў бакоўцы, дзе ляжаў, склаўшы рукі, на тапчане. Усё скончылася, але ў цела сваё, якое яшчэ трэба было даношваць, я вярнуўся іншым. Не нашмат, не гэткім, як

[38] Владимир Некляев думает про Беларусь / инт. С. Шапрана с В. Некляевым // «Комсомольская правда» в Белоруссии. 2000. 20 окт.

[39] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 16.

святло і дыханне, але і не такім, якім сябе пакідаў… Я дзеда так любіў, ён так мяне любіў, што прыадкрыў таямніцу: смерці няма. Няма смерці.

Чмель адпусціў руку вандроўніка, усміхнуўся і сказаў:

— Дзякуй. А то там святар сядзіць і сядзіць…

— Але гэтага мне мала было, — доўжыў вандроўнік. — Толькі аднаму гэта ведаць было мала, хацелася, каб і маці ведала, і бацька, і ўсе, каго я любіў… І я ўсіх пабудзіў, сказаў, што дзед памёр, і стаў глядзець, што яны стануць рабіць, і калі яны кінуліся ў слёзы і крык, загаласілі: а на каго ж ты нас пакінуў? — я ўзмаліў: дзед, падай ім знак, што яны не пра тое плачуць, крычаць і галосяць! — і дзед сарваў са сцяны зашклёны абраз, пад якім памёр, узняў яго і гвазадануў аб падлогу, шкло ў галашэнне і слёзы пырскамі разляцелася: “Сціхніце! Смерці няма!..”

— Абраз гвазданууў?.. — напружана ўгледзеўся ў вочы вандроўніка чмель.

— Абраз.

— Пад якім памёр?..

— Пад якім памёр»[40].

«Он умер, оставив мне Библию, а ещё доказательство того, что и в будущем небытия нет. Я растерзал ему душу, я умолил его об этом той ночью. Уже после того, как он умер. Я знаю, что тем самым он взял на себя большой грех, взял его на себя из-за любви ко мне, и почему-то знаю, что Всевышний простил ему это.

Я не утверждаю, что мне ведомо происходящее за той чертой. Мне ведомо только, что черты нет»[41].

…У 2001-м, адказваючы на пытанне пра стаўленне да рэлігіі, Някляеў напіша: «Стаўночае» — і прызнаецца, што ў дзяцінстве хацеў стаць святаром[42]. Аднак, прыгадваючы іншым разам дзіцячую пару свайго жыцця, згадае ўнутраны дысананс: «Я вырас у сям’і вернікаў, мой дзед і яго сям’я былі найшчырэйшымі вернікамі. І я помню зь дзяцінства, як добра было мне зь дзедам і дзедавым Богам, калі мы разам чыталі Сьвятое Пісаньне. І як страшна мне было, калі я ішоў у царкву. Як усё сьцінаться, як я баяўся, што Божанька глядзіць зь нябёсаў і ведае, што ўчора я залез у сад да суседкі, нарваў яблыкаў за пазуху. Ніхто ня бачыў, а Бог жа бачыў, ведае. І вось глядзіць і ківае мне пальцам зь нябёсаў: “Ну ты глядзі, Воўка!.. Сёньня я яшчэ прамаўчу, але вось наступным разам прыйдзеш ты ў царкву…”

Гэтыя дзіцячыя адчуваньні нагадваюць стан чалавека ў храме, нашага праваслаўнага беларуса, душа якога — паганская тэрыторыя. І на сёньняшні дзень мы ўсе, большасьць з нас, вернікі ўмоўныя…

Ня трэба задавацца некарэктнымі пытаньнямі: ці ёсьць Бог? Бог ёсьць…»[43].

---

40 Някляеў У. Чмель і вандроўнік // Някляеў У. Выбраныя творы. С. 242–244; упершыню: Наша Ніва. 2003. 1 жн.; Дзеяслоў. 2006. № 1 (20).

41 Акудович В. Владимир Некляев: «С небес не спускайтесь, звонарь и поэт…» // Нёман. 1996. № 7. С. 6.

42 Шчыра як на духу. С. 305; Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 30.

43 З інтэрв’ю У. Някляева радыё «Свабода» 16 лістап. 2004 г. Скобла М. Уладзімер Някляеў: Звышпіетэтныя адносіны з народам у мяне скончыліся // Электронны рэсурс: http://www.svaboda.

Пазней Някляеў зробіць яшчэ адну істотную заўвагу: «Калі мець на ўвазе вядомыя словы Ніцшэ (“Бог памёр”), Бог пачаў паміраць якраз тады, калі ўзьніклі храмы, якія сталі называцца Божымі, і служкі, якія часам бралі на сябе Божыя функцыі. Бог у тыя храмы не ўвайшоў, а з тых пячораў, дзе ён нарадзіўся і якія, па сутнасьці, ёсьць нашы душы, Ён пачаў зьнікаць. Так што ў мяне заўсёды былі складаныя адносіны зь інстытутамі веры, прычым незалежна ад іх канфэсіі, ці гэта каталіцызм, ці гэта праваслаўе. І яны на сёньняшні дзень такімі й застаюцца. Але Бог як субстанцыя, якая ўключае ў сябе ўсё — і жыцьцё, і сьмерць — абсалютна неабходны для сьветаадчуваньня чалавека. Для мяне ніколі не існавала пытаньня, ёсьць Бог ці няма. Нават у часы ваяўнічага атэізму. Бо я гадаваўся ў дзеда, які быў проста сьвятым чалавекам і вернікам бездакорным. Ён верыў у Бога ў маім разуменьні — ва ўсясьветнае Дабро і Справядлівасьць»[44].

Дзесьці ў Крэве, на высокіх могілках,
У буянні руты і гарквы,
У зямлі змаганай ды не зможанай,
Дзед з бабуляй — тварам да царквы.

Іх жыццё падманамі і звадамі
Праплыло, як месяц па вадзе.
І ляжаць Іван з Алімпіядаю…
Дзе іх душы? Невядома дзе.

У хмурынках тых вунь?.. У тумане?..
На губе крывінку прыкушу…
Як твая душа, мой дзед Іване?
Ці знайшла Алімпіну душу?

Не збалела, крылы не намуляла
Над царквой маўкліваю кружыць?..

Вымытай хусцінкаю бабулінай
Аблачынка сохне на крыжы.

1976[45]

org/content/transcript/788793.html. Тут і далей асобныя тэксты друкуюцца паводле правапісу першакрыніцы.

[44] З інтэрв’ю У. Някляева радыё «Свабода» 19 студз. 2008 г. Скобла М. Уладзімер Някляеў: У нас зашмат фаталізму й замала волі // Электронны рэсурс: http://www.svaboda.org/content/transcript/871884.html.

[45] Някляеў У. Аблачынка // Някляеў У. КОН: вершы двух стагоддзяў / выд. пашыр. — Мінск: Лімарыус, 2011. С. 20.

ГРАМАТА

Нарадзіўшыся ў Смаргоні, дзіцячыя гады Някляеў правёў у мястэчку Крэва, дзе пайшоў у першы клас. Далей вучыўся ўжо ў 1-й сярэдняй школе ў Смаргоні, куды ягонага бацьку перавялі на працу ў Смаргонскую МТС. «Там нам выделили служебное жильё в пол-избы. Этакий пенал, перегороженный шкафом. Перед шкафом спали родители, за шкафом — я с братом. Ноги в печку упирались. Я до сих пор иногда ту печку во сне ногами ищу»[46].

У «спробе аўтабіяграфіі» Някляеў згадвае, што, скончыўшы сем класаў, хацеў стаць геолагам. «Вандроўкі, намёты... Касцёр, гітара... Рамантыка. У чатырнаццаць год "паступаць на геолага" паехаў у Кіеў[47], дзе драматычна закахаўся. Бялявенькая такая, яснавокая... Не помню, як яе звалі, але помню, як мяне праз яе білі. Пяцёра таксама ў яе закаханых хлопцаў, з якімі жыў я ў адным інтэрнацкім пакоі. Старэйшыя за мяне, ужо пасля арміі... Закручвалі ў коўдру — і кедамі! Каб раскахаўся... Справіцца з імі было мне не па сіле, паскардзіцца не дазваляў характар. Трываў, колькі мог. Аднойчы закашляўся — на насоўцы кроў. Ну, думаю, рамантыка рамантыкай, каханне каханнем, а жыццё даражэй. Бывай, бялявая!.. Дый экзамены, бо не да іх было, здаў я абы-як. Не паклалася перада мной сцяжына, па якой можна было б пайсці ў геолагі... Не лёс»[48].

Між тым у гэтай гісторыі быў працяг, які таксама нешта кажа пра характар будучага паэта: «...история моих бедствий продолжалась. [...] Билет, купленный на последние деньги, всунул в спичечный коробок, чтобы не потерять. Уже тогда на нервной почве я покуривал. По дороге к вокзалу захотел курить. По привычке потряс коробок возле уха — не бренчат спички. Ну я и выкинул его в урну. Только на вокзале вспомнил, что там лежал мой билет. Прибежал к урне, но мусор уже увезли... И вот стою я, горько плачу... Какой-то мужик подошёл, спросил, в чём дело. Успокоил: "Счас всё решим, не реви!" Взял меня за руку, повёл в зал ожидания, и, сняв соломенную шляпу, зычным басом обратился к ожидающим: "Граждане, посмотрите на этого плачущего мальчика... Разве слеза ребёнка стоит..." и так далее. Я, густо покраснев от небывалого стыда, вцепился зубами ему в руку и, вырвавшись, убежал на улицу... Мужик поступил благородно — собрав милостыню, нашёл меня, дал денег на билет и ещё рубль на мороженое»[49].

Недзе ў гэты час, яшчэ падчас вучобы, Някляеў і пачаў пісаць вершы, прычым — па-руску. «Дакладней, — скажа ён пасля, — больш па-руску, чым па-беларуску. Вось, да прыкладу, яшчэ ў школе напісаная (ці ўжо ў тэхнікуме, не магу ўспомніць) паэма "Счастье", якую я ў вучнёўскім сшытку не так даўно знайшоў:

---

[46] Лободенко Г. Некляев в детстве был «немцем» // Электронны носьбіт з архіва У. Някляева.

[47] У Кіеўскі геолагаразведачны тэхнікум.

[48] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 16.

[49] Владимир Некляев: Бороться нужно не за власть, а за Беларусь / беседа А.-А. Ксеневич с В. Некляевым // Туризм и отдых. 2006. 27 июля.

Кто же счастлив? Наивный вопрос!..
Счастлив тот, кто над кровью и потом
По земле, как награду, пронёс
Голубые глаза идиота.

Як для школы (а няхай і для тэхнікума), дык і някепска»[50].

З аўтабіяграфіі: «Скончыўшы 9 класаў, паступіў вучыцца ў 1962 годзе ў Мінскі тэхнікум сувязі[51], скончыўшы які (1966 г.), атрымаў спецыяльнасць радыётэхніка і працаваў да 1971 года ў мінскім тэлевізійным атэлье № 2. Адначасова займаўся на завочным аддзяленні (з 1968 года) Мінскага педагагічнага інстытута. У 1971 годзе (не пакідаючы вучобы ў педінстытуце) стаў студэнтам аддзялення паэзіі Літаратурнага інстытута імя М. Горкага. На другім курсе перавёўся на завочнае аддзяленне гэтага інстытута, вярнуўся ў Мінск [...]»[52].

І праз чвэрць стагоддзя пра тое ж: «...падаўся вучыцца ў Мінск на радыёмеханіка, не стаўшы перад тым ні ветэрынарам, як бацька хацеў[53], ні, як хацела маці, музыкам. Хоць маці і ўгаварыла бацьку прадаць карову і купіць мне акардэон[54].

Але і радыёмеханіка з мяне не выйшла[55]. Законы, па якіх бегае ток па электраланцугах, аказаліся неспасцігальнымі. Пасля трэцяга курса вярнуўся дахаты, сказаў: “Усё. Не маё”. Маці ў плач: “Сынок, ты ўжо хоць дзе-небудзь давучыся, людзі ж думаюць, што адусюль цябе выганяюць. З хаты на вуліцу не выйсці...”[56].

---

[50] Масквін А. Уладзімір Някляеў: Адолець звычку жыць... / гутарка з У. Някляевым // Дзеяслоў. 2009. № 6 (43). С. 275.

[51] «Час быў такі, што ўсе маладыя вочы ўзіраліся ў космас: першыя спадарожнікі Зямлі, Гагарын... Помню, як дыханне перахапіла: “Паляцеў!” Каб быць бліжэй да зорнай мары, да касмічнай гэтай казкі, пайшоў вучыцца ў тэхнікум сувязі. У неба не вырваўся, але набыў някепскую спецыяльнасць», — напіша ў іншай аўтабіяграфіі Някляеў (Аўтарызаваны машынапіс. Арыгінал. Архіў У. Някляева).

[52] З аўтабіяграфіі Някляева У. П. ад 15 сак. 1978 г. Аўтограф. Арыгінал. Асабістая справа пісьменніка Някляева У. П. СБП.

[53] Някляеў распавядаў: «Отец желал, чтобы я стал ветеринаром. Только ветеринаром и больше никем. Я и сейчас не совсем понимаю, откуда блажь в нём взялась такая, не стыкующаяся с характером» (Лободенко Г. Некляев в детстве был «немцем» // Электронны носьбіт з архіва У. Някляева).

[54] Падчас вучобы Някляеў іграў на цымбалах і кантрабасе ў аркестры народнай музыкі імя Агінскага (паводле электроннага рэсурсу: http://www.nekliaev.org/be/biography.html). Ён распавядаў: «Но вышло без толку, мы зря молока лишились — серьёзно в музыку я так и не втянулся. Наивысшим достижением осталась игра на контрабасе в оркестре народных инструментов. Нас даже возили в Минск и показывали по телевидению — вся Сморгонь видела!

Когда я весь в славе, как петух в перьях, вернулся домой и прокукарекал гоношисто: мол, видали я каков? — дядька Петька, мамин брат, тут же меня срезал: “Ды бачылі, не сляпыя... Ад балота пад тваімі пазногцямі струны на кантрабасе чорнымі былі”» (Лободенко Г. Некляев в детстве был «немцем» // Электронны носьбіт з архіва У. Някляева).

[55] Іншым разам Някляеў пісаў: «Снег идёт и идёт. Никуда мне от него не деться. [...]

В школе и я, и Серёга писали стихи. И, конечно, писали о первом снеге. У меня получалось лучше.

В радиотехническом стало не до стихов. Занимались, и всё, казалось, было на равных. Но я стал инженером посредственным, а Серёга блестящим» (Некляев В. Снег идёт // Знамя юности. 1973. 23 нояб.).

[56] Раней Някляеў гаварыў: «...Мама і прыехала з завернутымі ў хустачку 25 рублямі і фразай “Уся вуліца кажа, што ты нідзе не давучыся”...» (Караткевіч В. Уладзімер Някляеў: Я вельмі люблю Менск / інт. з У. Някляевым // Наша Ніва. 1999. 26 ліп.)

Каб магла маці выходзіць на вуліцу, паехаў давучвацца. А як давучыцца, калі не цяміш, якую навуку спасцігаеш?.. [...]

З дыпломам маладога спецыяліста я апынуўся спачатку на Далёкім Усходзе, пасля ў Сібіры і на Поўначы... З гэтымі маімі інстытутамі, з іх хоць і кароткімі, але насычанымі праграмамі, не параўнаць аніякія іншыя. Ва ўсялякім выпадку, не параўнаць з імі ні педагагічны[57], ні літаратурны інстытуты[58], адзін з якіх я скончыў, а другі, зноў жа, не...»[59].

Згадваючы вучобу ў тэхнікуме, Някляеў распавядаў: «Занимаясь спортом, искалечил себя. Не было, наверное, таких спортивных секций, которые я не посещал — и бокс, и борьба, и многое другое. И нос у меня после того переломан.

У меня юношеский разряд по боксу и борьбе. Время тогда было такое: никто у телевизора не сидел, в Интернете не висел. Раз в неделю ходили драться стенка на стенку. До девятой крови бились. То есть, если девятому заехали так, что кровь пошла, — всё, драка заканчивалась»[60].

Між тым з тэхнікума яго ледзь не выключылі, бо выбіў зуб студэнту з Афрыкі. Як сцвярджаў Някляеў у адным з інтэрв'ю[61], было за што. Ад выключэння ўратаваў дырэктар — «дзіўны чалавек з прозвішчам Тумас, які стварыў у тэхнікуме секцыю бокса і кожны год на выпускным вечары біўся з выпускнікамі, правяраючы, ці гатовыя яны да выпрабаванняў жыцця»[62].

Някляева пакінулі ў тэхнікуме, але выселілі з інтэрната, і нейкі час жыў ён на вакзале. Быў, як сёння сказалі б, бамжом. Ды яшчэ стылягам. Аднак выселілі зусім не за бойку са студэнтам з Афрыкі...

Аднойчы Някляеў ужо адказваў на пытанне, ці быў «модником» у тыя часы: «И не раз за это пострадал! Штаны-дудочки были до того узкие, что без мыла их было не натянуть. Снизу штанины разрезались, вставлялись клинья, на которые цеплялось безумное количество значков. Комсомольские патрули бегали, отлавливали нас, тащили в отделение милиции, где разрезали одежду на лоскутья... На первый раз мне простили, а на второй я с позором был изгнан из общежития»[63]. Цяпер жа распавёў і пра развіццё сюжэта з выгнаннем з інтэрната: «Недзе праз месяц маці прыехала, сала прывезла, а камендант інтэрнацкі ёй кажа: "Дык ён жа тут не жыве, яго выгналі! Так што сала ваша я сам з'ем..."

Маці ў кабінеце ягоным і абсела...

---

[57] На завочнае аддзяленне філалагічнага факультэта Мінскага педагагічнага інстытута Някляеў паступіў у 1969 г.

[58] На аддзяленне паэзіі Літаратурнага інстытута імя А. М. Горкага Някляеў паступіў у 1971 г.

[59] Някляеў У. Знакі прыпынку. С. 16, 17. Пасля заканчэння тэхнікума Някляеў год працаваў на Далёкім Усходзе: Уладзівасток, Тайшэт, Нарыльск. У 1967 г. вярнуўся ў Мінск і да 1971 г. працаваў радыёмеханікам у радыётэлевізійным атэлье № 2.

[60] Зеленкова А. Владимир Некляев: Я стоял на митинге БНФ... // Электронны рэсурс: http://www.gazetaby.com/index.php?sn_nid=27860&sn_cat=35.

[61] Каратевіч В. Я вельмі люблю Менск // Наша Ніва. 1999. 26 ліп.

[62] З гутаркі аўтара кнігі з У. Някляевым. Сакавік 2012 г.

[63] Владимир Некляев: Бороться нужно не за власть... / беседа А.-А. Ксеневич // Туризм и отдых. 2006. 27 июля.

Я пасля каменданту таму пяску ў бензабак насыпаў — у яго “масквічок” быў. Вось ён пабегаў: “Хто?..” Здагадваўся, што я, а доказаў ніякіх. Сала наша ён есці будзе…

Маці ачомалася — давай для мяне жытло шукаць. Ніхто не бярэ на кватэру стылягу. Нават тыя людзі, муж і жонка, якія ў вайну ў сям’і дзеда майго ад немцаў хаваліся. У склепе сядзелі, у хлеве, на месцы якога хата некалі стаяла. Потым хата згарэла, а склеп застаўся — і дзед сваім жыццём і жыццём дзяцей рызыкаваў, людзей тых хаваючы. Маці мая яду́ ім насіла… А вось калі папрасіла, каб я ў іх пажыў, тыя людзі сказалі: “Выбачай, Стася, самім месца мала…” У трохпакаёвай кватэры на Даўгабродскай.

З тыдзень яшчэ я на вакзале пракачаўся — зноў маці прыязджае. Ужо не з салам — з грашыма, у насоўку завязанымі. 25 рублёў… Па рублю, па тры… “Пайшлі, — кажа, — да дырэктара…”

Хабар яна дырэктару вырашыла даць. А як даць — не ведае. “Як, — мяне пытае, — яго даюць?..” А то я даваў яго… Прыйшлі да дырэктара — яна адразу прасіць і плакаць. Потым дастае насоўку, якая ніяк не развязваецца, бо ў маці рукі дрыжаць, я ад сораму згараю — і тут узлятаю! Дырэктар, Тумас, я па скон яго не забуду, — круком знізу пад пашчэнкі!.. “Ты маці сваю, сапляк, прыніжацца змусіў! На каленях у яе прабачэння прасі!..” Я папрасіў бы, але пасля палёту ўстаць не магу. Нават на калені. Такі здаровы той Тумас быў… І так падыходзіў да выхаваўчага працэсу. Можа, не педагагічна, але эфектыўна»[64].

У афіцыйных аўтабіяграфіях Някляева найчасцей напісана, што пасля заканчэння тэхнікума сувязі ён працаваў рыдыёмеханікам у тэлеатэлье № 2 г. Мінска. Яно так, але не зусім так: у тэлеатэлье Някляеў уладкаваўся пасля таго, як вярнуўся з далёкай вандроўкі. Ён прыгадваў: «После техникума у меня было распределение в Питер. Люди по блату туда пытались попасть, а мне, как дураку, случайно повезло. Посмотрел я, что до Питера ехать 10 часов, а билет стоит 6 рублей 58 копеек — когда хочешь, тогда и можешь поехать. А вот на Сахалин билет на самолёт стоил 120 рублей, и на поезд за 100, а ехать неделю. И подумал, что сам я туда никогда не попаду. Вот и поменялся с одним из наших товарищей и вместо него поехал на Сахалин»[65].

І хоць выключна пра сябе пісаў Ігар Шклярэўскі — вядомы расійскі паэт паходжаннем з Беларусі, з мястэчка Бялынічы, што на Магілёўшчыне, — але, здаецца, нібы пісаў і пра Някляева, маладзейшага свайго сябра: «Когда плывут льдины и птицы летят на север, всех нас тянет из дома неведомая сила — таянья, талой воды. Оставил учёбу. […]

С надеждами, с пустыми карманами и обидами возвращался домой, отлёживался, собирал силы и снова колесил по земле. Кругами. И снова к заветной станции, где диспетчер объявляет: “Поезд отходит…”

[64] З гутаркі аўтара кнігі з У. Някляевым. Сакавік 2012 г.

[65] Зеленкова А. Владимир Некляев: Я стоял на митинге БНФ… // Электронны рэсурс: http://www.gazetaby.com/index.php?sn_nid=27860&sn_cat=35.

Хотелось дотянуться глазами до Камчатки и русского Севера, дойти, доплыть, ощутить их физически. В такой огромной стране поэт не может жить без внутреннего права на простор»[66].

Сваю далёка-ўсходне-сібірскую вандроўку ў анкетах Някляеў не згадваў, бо пасля яе не засталося ні працоўнай кніжкі, пакінутай у Тайшэце, ні іншых дакументаў, якія разам з асабістымі рэчамі былі скрадзены ў Нарыльску. А без дакументаў выглядала, што ён болей за год быў невядома дзе і займаўся невядома чым. Можа, бадзяжнічаў, што падпадала пад крымінальны артыкул (па якім у 1964-м быў арыштаваны і асуджаны на пяць гадоў прымусовай працы Іосіф Бродскі). У аддзеле кадраў тэлецэнтра, на якім Някляеў праходзіў праддыпломную практыку і куды паспрабаваў па вяртанні ў Мінск уладкавацца, у яго спыталі: «А ты ў той Сібіры не сядзеў?..»[67] Таму і пісаў звычайна, што тэхнікум скончыў у 1967-м, хоць насамрэч годам раней.

«Я прыехаў з Тайшэта ў Нарыльск, горад на той час пераважна зэкаўскі. Пасяляюся ў гатэль, а мне кажуць, на мой чамадан гледзячы: “Мы за чамаданы не адказваем”. “А хто, — пытаю, — за чамаданы адказвае?” “Камера захоўвання”.

У чамадане ў мяне ўсё — і гэтае ўсё я занёс у камеру захоўвання. Каб, значыць, захаваць. Ноччу ў гатэлі захаладала, я спусціўся світэр з чамадана ўзяць, а ў камеры захоўвання мне заяўляюць: “Мы асобна світары ды ўсялякія транты не выдаём. Забірай увесь свой чамадан”. Ну, я забраў увесь свой чамадан, падняўся ў нумар, адамкнуў японскія (чамадан японскі быў, я ва Уладзівастоку яго купіў) замкі, расчыніў… І ўбачыў, што ён толькі знешне мой, а ўнутры — чужы. І не таму чужы, што японскі, а таму, што пусты. Напханы газетамі, у якія загорнутыя дзве цагліны — для вагі.

Я зноў уніз, у камеру захоўвання: “Аддайце маё ўсё!” А мне ў лоб — добра, што не цаглінай: “Ах ты чмут! Чамадан пусты здаў, а цяпер поўны патрабуеш! Можа, скажаш яшчэ, што ў ім грошы твае ляжалі?..”

Грошы мае якраз у чамадане й ляжалі, але, зірнуўшы на двух мардавароташ у камеры захоўвання, я не стаў на тым настойваць. Зразумеў, што ні рэчы, ні грошы мне не патрэбныя. І застаўся я ў горадзе здабытчыкаў нікелю ды іншых рэдкіх металаў толькі з пашпартам, які пры афармленні ў гатэль здаў адміністратару.

Што цікава: назаўтра, калі я высяляўся з гатэля, адміністратар вярнуў мне грошы, якія заплаціў я за нумар. “Пацаны за тебя рассчитались. Всё по-честному, а чё?..”»[68].

---

[66] Шкляревский И. Избранное: стихотворения и поэмы. — М.: Худ. лит., 1984. С. 5.

[67] Паводле гутаркі аўтара кнігі з У. Някляевым. Сакавік 2012 г.

[68] З гутаркі аўтара кнігі з У. Някляевым. Сакавік 2012 г. «Калі ты слабак, ніхто табой не будзе займацца. Там выжываюць толькі моцныя. Шмат, вядома, крымінальнікаў. Бо Сібір заўсёды была турэмным краем. Давялося мне пазнаёміцца тады і з лагернікамі, некаторымі палітычнымі зняволенымі — маскоўскімі і піцерскімі, — прыгадваў Някляеў падчас гутаркі з Ціханам Чарнякевічам. — Аднойчы ў бараку, дзе я жыў, былыя зэкі на маіх вачах забілі чалавека. І закапалі на капусным полі. Мне сказалі: “Заявіш — і цябе закапаем”. Вось такі выбар. Я ўсё ж пайшоў у міліцыю, а менты здалі мяне зэкам. Яны там усе павязаныя былі. Забіць не забілі, але “законам” сваім моцна павучылі.

Яўген Еўтушэнка пісаў пра гэты перыяд жыцця беларускага паэта, маладзейшага свайго сябра: «С неподдельным романтическим энтузиазмом, закончив техникум связи в Минске, он поехал работать по своей специальности в Сибирь, где в то время комсомольцы-добровольцы растаскивали колючую проволоку бывших лагерей, и однажды оказался на станции Тайшет, рядышком с моей станцией Зима. Сейчас это невообразимо представить, но ведь и Белла Ахмадулина самым искренним образом когда-то поехала на целину»[69]. Сам жа Някляеў прыгадваў: «Тайшет был самым большим лагерем Советского Союза: километры колючей проволоки над рекой Бирюсой. Для работы (рыть траншеи под кабель) мне давали зэков. Их хоть чем-то, но кормили, а ты — сам ищи… вот и воешь с зэками: "Бежа-а-а-л бро-о-дяга с Саха-а-лина…" А по радио: "Там, где речка-речка Бирюса, ломая лёд, звенит-поёт на голоса…"»[70].

У мясціны сваёй вандроўнай маладосці Някляеў будзе вяртацца шмат у якіх творах…

«Пра Тайшэт я ўпершыню пачуў з песні. "От Тайшета к Абакану не кончаются туманы, по туманам до Тайшета тянем мы дорогу эту". Там яшчэ было нешта незразумелае: "Мы не турки и не янки, просто каски белые…" — але гэта, мусібыць, не мела адносінаў да трасы мужнасці, як называлі дарогу праз Краснаярскі край, бо што ў Краснаярскім краі рабіць янкам з туркамі?

Было гэта ў пачатку 60-х гадоў XX стагодддзя, калі я вучыўся ў электратэхнікуме сувязі. Дарога прагрызалася скрозь Саяны салдацікамі будбатаў ды зэкамі, але яе абвясцілі камсамольскай будоўляй — і я паехаў бы "за туманом, за мечтами и за запахом тайги", як спявалася яшчэ ў адной песні пра сібірскую рамантыку, калі б не марыў стаць касманаўтам. Прычым не другім, трэцім ці пятым — першым. Чытаючы часопіс "Навука і тэхніка", прыкідваў час, калі яно можа стацца. Выходзіла: якраз тады, калі я для гэтага саспею.

Нечаканы прагрэс савецкай навукі і тэхнікі пахаваў маю мару. Навука і тэхніка для першага палёту чалавека ў космас саспелі раней, чым я.

Скончыўшы элетратэхнікум сувязі, я стаў электрамеханікам з дыпломам № 613762-Н і апынуўся хоць і не так высока, як у космасе, але гэтак жа далёка: у Тайшэце. Таёжным пасёлку былых зэкаў. Яны адбылі сваё ў тайшэцкім лагеры і засталіся пад той жа калючадрацяной сцяной — толькі з другога боку. Камусьці ехаць не было куды, а хтосьці проста не хацеў нікуды ехаць. Хоць і была дарога на Абакан»[71].

Але вернемся крыху назад: да спаткання з Тайшэтам і пазней — з Яўгенам Еўтушэнкам лёс звёў Някляева з яшчэ адной незвычайнай асобай…

Так, што дасюль помню» (Чарнякевіч Ц. Вандроўнік: кніга пра паэта Уладзіміра Някляева. — Мінск: Лімарыус, 2016. С. 24).

[69] Евтушенко Е. «Думать так, чтобы все возвышались…»: о шестидесятнике Владимире Некляеве [предисловие] // Некляев В. Окно. С. 6–7.

[70] Электронны рэсурс: http://www.nekliaev.org/be/biography.html.

[71] Някляеў У. Тайшэт // Дзеяслоў. 2014. № 1 (68). С. 23.

КІМ ХАДЗЕЕЎ

«— Напачатку 1960-х гадоў, у час хрушчоўскай "адлігі", у Мінску, на месцы, дзе цяпер кінатэатр "Піянер", а іншым разам на прыступках Тэатра юнага гледача ладзіліся паэтычныя імпрэзы кшталту тых, якія ладзіліся тады на плошчы Маякоўскага ў Маскве. У нас, канешне, гэта ўсё было ў меншых маштабах: слухачоў не тысячы і паэтаў не сотні. Але было.

На адной з такіх імпрэзаў я і пазнаёміўся з Кімам Хадзеевым. З Палкоўнікам, як яго яшчэ называлі, не ведаю чаму. Ён тады быў амаль легендай, бо за ім была турма. І не па крымінальнай справе, а па справе палітычнай, што для прававерна камуністычнага Мінска той пары было неверагодным. Пасадзілі яго яшчэ пры жыцці Сталіна, якога студэнт БДУ Кім Хадзееў на камсамольскім сходзе (так кажа легенда) назваў забойцам, крывасмокам. Хто з савецкіх беларусаў мог публічна сказаць такое пры жывым Сталіне? Хіба хворы на галаву... Вось беларускія гэбісты (каб у іх не спыталі: як гэта вы такога злыдня праміргалі?) і засадзілі Кіма ў турэмную вар'ятню. Яго ўжо гадоў восем ці болей (ён 1929-га года народзінаў, а пасадзілі яго, здаецца, у 1949-м) як выпусцілі на волю, калі я з ім пазнаёміўся. На прыступках пад псеўдаантычнымі калонамі Тэатра юнага гледача я асмеліўся прачытаць нейкі псеўдарамантычны верш — і да мяне падышоў не надта ахайны з выгляду чалавек, які сказаў: "Если хочешь, пойдём с нами обсуждать стихи. Те, которые ты только что прокричал, плохие".

Што ж тады, я падумаў, "обсуждать"? Калі ён пастанавіў ужо, што вершы кепскія...

І ўсё ж я пайшоў. Мне цікава было, дасюль мяне ніколі не "обсуждали".

Вакол Кіма гуртавалася тая частка мінскай моладзі, якую можна назваць андэграўндам. Ён быў яе настаўнікам, гуру. Менавіта з гэтых маладых людзей Камітэт дзяржбяспекі і прыдумаў так званую антысавецкую групоўку Кіма Хадзеева. Я ў яе не ўваходзіў, але, хоць мне было ўсяго 15 гадоў, мяне таксама выклікалі ў КДБ, дзе дапыталі і папярэдзілі, каб да Хадзеева — ні нагой! Калі я — камсамолец, калі я — савецкі чалавек, а яны ведаюць, што я — савецкі чалавек, і ведаюць, што ў мяне заслужаны бацька: камуніст, франтавік, ардэнаносец, — дык што мне сярод антысаветчыкаў рабіць?..

У хуткім часе Кіма Хадзеева другім разам арыштавалі і зноў пасадзілі. Быў арыштаваны таксама акцёр Тэатра юнага гледача Эдуард Гарачы. Шмат каго выключылі з інстытутаў, выгналі з камсамола. Напрыклад, майго даўняга сябра Віктара Ледзенева, які, як і Гарачы, уваходзіў у тую "антысавецкую групоўку". Неяк мы з ім сядзелі і разбіраліся, чаму для яго (як і для многіх іншых) усё, можна сказаць, страхам абышлося, а Гарачага пасадзілі? І прыйшлі да высновы, што ўсё вельмі проста: у адрозненне ад бацькоў астатніх хлопцаў і дзяўчат, якія ўваходзілі "антысавецкую групоўку" Хадзеева, маці Эдуарда Гарачага была звычайнай прыбіральшчыцай. А ў таго ж Ледзенева брат быў карэспандэнтам Усесаюзнага радыё і тэлебачання. Ці, скажам, да Хадзеева прыходзіў Піля — сын Піліпа Пестрака. А што такое Піліп Пестрак у той час? Гэта прале-

тарскі савецкі пісьменнік! Гэта раман “Сустрэнемся на барыкадах”, які мала хто чытаў, але пра які ўсе ведаюць! І раптам ягоны сын мае нейкае дачыненне да “антысавецкай групоўкі” — гэта ж можа быць вялізны скандал! І толькі ў выпадку з сынам прыбіральшчыцы не магло быць аніякага скандалу: ні вялікага, ні малога. Трэба было некага пакараць — вось яго і пакаралі...

Зноў з Кімам Хадзеевым лёс звёў мяне ўжо напрыканцы 1960-х, калі ён вярнуўся з турмы. І зноў пачалося тое самае: багемныя пасядзелкі з віном, з цыгарэтамі, з чытаннем кніг і размовамі да раніцы — як яно вадзілася заўсёды і паўсюль: што ў Маскве, што ў Піцеры, што ў Мінску. Часцяком узнікалі канфлікты — у Кіма быў не самы лепшы характар. Але ў яго былі энцыклапедычныя веды (ён зарабляў — як, дарэчы, і я пазней — тым, што пісаў дысертацыі для будучых “вялікіх вучоных”), ён меў талент (дагэтуль помню ягоную казку “Салдат і смерць”) і меў розум. Ужо напачатку 1990-х гадоў ён быў адным з распрацоўшчыкаў эканамічнай праграмы для незалежнай Беларусі. Між іншым, пісаў ён тую праграму разам з эканамістам Ота Наважылавым, з якім (і яшчэ з Віктарам Ледзеневым) мы некалі пачыналі “Пятницу” ў газеце “Знамя юности” — старонку сатыры і гумару. З маім незабыўным сябрам Ота Юр’евічам, які, перш чым узяць гітару, нацягваў на рукі баксёрскія пальчаткі — і струны не перабіраў.

З Кімам Хадзеевым (напачатку нашага знаёмства ўдвая старэйшым за мяне) мы не маглі быць сябрамі. Часцяком ён са мной (як і з іншымі) абыходзіўся, мякка кажучы, некарэктна, але я ўсё адно (як і іншыя) вельмі ўдзячны яму. Ён са сваім парадаксальным стаўленнем да рэчаіснасці выпраўляў у нас хібы лінейнага мыслення. У размове з Хадзеевым табе заўсёды адкрываўся іншы ракурс бачання нейкай асобы, нейкага твора, нейкай падзеі. І гэта прыцягвала да яго, нягледзячы на тое, што асабістыя стасункі з ім былі дастаткова некамфортнымі. Часта, абвастраючы сітуацыю, ён выклікаў раздражненне, правакаваў на вулканічны выкід энергіі. І рабіў ён гэта цалкам свядома, бо ў такім выпадку чалавек раскрываўся... Вось тут ён і ўгрызаўся ў цябе, у самую сарцавіну — я гэта дасюль помню. Доўга помніў з крыўдай, а цяпер — з удзячнасцю. Бо ён выгразаў з нас, можна сказаць, “апендыцытнае”. Тое, ад чаго магло пачацца запаленне ўсяго арганізма.

У найноўшыя часы цікаўнасць да Кіма Хадзеева ўпала, бо тое, пра што патаемна гаварылася ў ягонай “антысавецкай групоўцы”, сталі казаць паўсюль... І калі восенню 2001 года я прыехаў з Хельсінкі на ягонае пахаванне, дык не ўбачыў палову горада Мінска, як чакаў. Можа, тузін людзей. А да яго жывога прыходзілі, сілкаваліся ягонымі эмоцыямі, ідэямі дзясяткі, калі не сотні: і тыя, што ў канцы 1950-х ды пачатку 1960-х былі стылягамі, і тыя, што пазней былі хіпнікамі... Праўду казалі грэкі з рымлянамі: хутка праходзіць зямная слава.

Але як бы там ні было, Кім Хадзееў — адзіны беларускі дысідэнт у паўнавартасным значэнні гэтага слова. Ён быў асабіста знаёмы з многімі знакамітымі расійскімі дысідэнтамі. Забароненая літаратура, якую мы тады чыталі, патрапляла праз іх да яго, а пасля ўжо — да нас. Хоць дзіўна цяпер: якая там забароненая літаратура?.. Нейкі раман “Антысаркан” — цяпер ужо й не помню, пра што там было напісана? Ці паэма “Рэквіем” Ахматавай, ці “Адзін дзень Івана

Дзянісавіча" Салжаніцына, які хоць і быў надрукаваны ў Маскве ў часопісе "Новый мир" з блаславення Палітбюро і асабіста Мікіты Сяргеевіча Хрушчова, аднак у Мінску лічыўся "антысавецкім". Мне так і сказалі на тым допыце ў КДБ: "То, что позволительно в Москве, не означает, что разрешено в Минске". Тут, бач, былі свае погляды на літаратурную творчасць… Былі і засталіся»[72].

Праміне-прамільгне паўстагоддзя, і Някляеў напіша «менскі раман» пра тыя часы — «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без».

«Двор утвараўся некалькімі дамамі і сцяной, аточанай калючым дротам, за якой віднелася "амерыканка": унутраная турма КДБ. Машына, на якой нас прывезлі, развярнулася і, здалося, ашчэрыўшы пашчу, зноў рушыла ў горад. За ёю, іржава парыпваючы, зачыніліся жалезныя вароты. […]

Сцяна, за якой віднелася турма, была ў шчарбінах і чырвоных пырсках. […]

Першым паклікалі Палкоўніка… І пасля доўга, гадзіны дзве, не клікалі нікога. Увесь гэты час раз за разам адчыняліся вароты: на машынах прывозілі ўсё новых і новых людзей. […] Усім было страшна. Не мне аднаму, усім…

Гадзіны праз дзве недзе ў доме, куды адвялі Палкоўніка, нешта ляснула. Суха, коратка. Нібы ссохлую галіну пераламілі. Ці стрэлілі. […]

— Во гады… — збялела шапнуў Віл, які сядзеў паміж мной і Косцем. — Няўжо ў сутарэннях страляюць?..

І тут паклікалі яго. Ён падхапіўся, сеў, зноў падхапіўся, зрабіў крок, хістка пайшоў у другі бок, уздоўж запырскана-чырвонай сцяны… "Ты куды?" — крыкнуў адзін вартавы з ганка, а другі падышоў і павярнуў Віла, паштурхоўваючы прыкладам аўтамата: "Туды давай, туды…"

— А ён думаў яго тут, у двары… — на дзіва спакойна ўслед Вілу сказаў Косця. — Каб увесь горад чуў. […]

Мяне паклікалі апошнім. Не ў сутарэнні, а ў звычайны пакой з адным акном, нават не закратаваным. Уся мэбля — скураная канапа каля сцяны, шафа ды стол з тэлефонам і графінам з вадой. За сталом, пастукваючы алоўкам па графіне, сядзеў мужчына гадоў трыццаці ў галіфэ і пінжаку вайсковага крою, які моўчкі паказаў мне на крэсла пасярод пакою.

Я сеў, падабраўшы ногі. Выпрастаў іх. Зноў падабраў. Я не ведаў, як на гэтым крэсле пасярод пакою сядзець? Куды глядзець? Сядзеў і глядзеў уніз.

— Я маёр Гагарын, — перастаў пастукваць, як з аўтамата пастрэльваць, мужчына ў галіфэ, і я сказаў таропка, каб спадабацца яму і паказаць, што на ўсё гатовы:

— Я ведаю.

Я чакаў, што гэта яму спадабаецца, а яму не спадабалася.

— Скуль ты ведаеш?..

Я не ведаў, як адказаць, скуль я гэта ведаю, каб не падставіць Саламона Майсеевіча, які напісаў на маёра Гагарына скаргу ў партыйны ЦК. Таму маўчаў, пакутліва ўсведамляючы, што спёкся ўжо на самым першым пытанні і цяпер мне не выкруціцца, а маёр не стаў чакаць, калі я што-небудзь для выкруткі прыдумаю.

[72] З гутаркі аўтара кнігі з У. Някляевым. Студзень 2012 г.

— А ты ведаеш, што па апошнім законе, прынятым Вярхоўным Саветам у сувязі з абвастрэннем адносін з Амерыкай, ворагі СССР расстрэльваюцца без суда і следства! І ты пад гэты закон падпадаеш, ведаеш?!

Скуль мне было такое ведаць?.. Як і тое, што такога закона няма і быць не можа. Я нават не ведаў, што законы прымаюцца Вярхоўным Саветам, і калі маёр Гагарын са словамі "і ты пад гэты закон падпадаеш!" узняўся над сталом, нада мною, над шафай, над усім светам, — я страціў прытомнасць. Паплыў на тым крэсле, седзячы на якім, не ведаў, куды ногі падзець…

З таго моманту праз таго маёра Гагарына я ўжо не марыў, як марыў раней, калі сапраўдны Гагарын у космас узляцеў, стаць касманаўтам.

Ачуняў я лежачы на канапе. […]

Маёр выцягнуў, пакруціў у пальцах і назад уставіў корак графіна:

— Ну?..»[73].

Паслямову да «Аўтамата з газіроўкай з сіропам і без» напіша адзін з ягоных персанажаў, журналіст і пісьменнік Віктар Ледзенеў:

«Залаты пыл юнацтва, які лятае ў пранізанай святлом прасторы *Менскага раману* Ўладзіміра Някляева, — галоўнае, што ў рамане ёсць. Хай не ўсё было так, як напісаў аўтар, але вось гэта: наша маладая рамантыка, чысціня нашых юначых парыванняў, сяброўства, кахання, музыкі, паэзіі — усё было так. І апроч смаку газіроўкі з сіропам, яшчэ адчуў я ў рамане смак паветра таго Менску — Менску пачатку 60-х, "апошніх гадоў адлігі, вясновы пах якой ледзьве даносіўся да Менску з Масквы, перацякаў з левага берага Свіслачы на правы, ад Круглай плошчы да пляца Волі, блукаў па вуліцах Маркса і Энгельса і, завіваючыся, губляўся ў псеўдаантычных калонах Тэатра юнага гледача…" […]

Пры ўваходзе ў Тэатр юнага гледача тоўпілася чалавек сорак. Каля крайняй правай калоны, прыляпіўшыся да яе так, што, здавалася, яго ўжо ніколі ад той калоны не адляпіць, бялявенькі хлапчук у сіняй вельветавай куртачцы з замочкамі на кішэнях чытаў верш пра вайну. Нешта такое гераічнае… Не помню ні радка з таго верша, але помню, што Кім, у якога быў нюх на таленты, сказаў, што з хлопчыка можа быць толк. І, як аказалася, не памыліўся. […]

Мы ўсе былі старэйшыя за Валодзю, для нас ён быў зусім хлапчуком, які, саромеючыся і адчуваючы сябе сярод старэйшых не надта ўтульна, з'яўляўся ў нашай кампаніі зрэдку, кантактуючы пераважна з Кімам і са мною. З Кімам, таму што той быў гуру, а са мною, бо я займаўся радыёспортам. Зблізіла мяне з ім яшчэ тое, што ў нечым падобныя былі лёсы нашых бацькоў-франтавікоў: майго, рэпрэсаванага, і ягонага, які цудам пазбегнуў рэпрэсіяў.

Валодзя хацеў стаць геолагам, музыкантам, баксёрам, паэтам, астраномам, касманаўтам, радыётэхнікам, але найбольш і найперш ён хацеў стаць стылягам! І ўявіце сабе смаргонскага "стылягу" ў вельветавай куртачцы і картовых

[73] Някляеў У. Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без: раман. — Мінск: А. А. Калоша, 2012. С. 111, 112, 113, 114–115, 120. Упершыню: Дзеяслоў. 2012. № 6 (61).

штанах побач з менскімі стылягамі ў портках-дудачках і стракатых кашулях пад шыракаплечымі пінжакамі... Адпаведна мы да яго й ставіліся: не заўважалі, часам нават крыўдзілі, але ён упарта не адступаўся ад нас — і не адступіў нават тады, калі “антысавецкай групоўкай Хадзеева” заняўся Камітэт дзяржаўнай бяспекі. Ён, 15-гадовы хлапчук (хоць і мы, 19—20-гадовыя, былі не нашмат старэйшыя) не меў да гэтай “антысавецкай групоўкі” ніякага дачынення, проста прыйшоў да Кіма па новую кнігу, а ў кватэру Хадзеева якраз з’явіліся “таварышы ў цывільным” зператрусам. Яны й пастанавілі: калі на хлопчыка, які чытае не тыя, якія трэба чытаць, кнігі, як след не паўплываць, дык хто яго ведае, што з яго выйдзе. Пагатоў, калі ў яго такі настаўнік... [...]

“Лужынаю на дыване” можна назваць усё тое, што прыдумалі з “антысавецкай групоўкай” беларускія гэбэшнікі. І, мусіць, для таго, каб самім не сесці ў тую лужыну, яны пасадзілі ў турму Кіма Хадзеева і Эдуарда Гарачага. Астатніх павыганялі з інстытутаў, з камсамолу. Мяне таксама выключылі з камсамолу, у якім я, між іншага, ніколі не быў.

Валодзя абышоўся страхам — яго раз ці два выклікалі ў КДБ і больш не чапалі. Дый што з яго, хлапчука, было ўзяць? Як, зрэшты, і з усіх нас, апроч хіба Кіма, які быў значна старэйшы і ўжо сядзеў у турме як антысаветчык. [...]

“Наш (XX) век и политически, и социально, и культурно (даже в вопросах науки) был наглядным и почти непрерывным историческим доказательством безусловной вредности всяких претензий на всеобщность и всеобязательность каких бы то ни было убеждений, идей, верований и мнений”, — пісаў Кім Хадзееў у сваім філасофскім трактаце “Мы цяжарныя цывілізацыяй будучыні...” Пазбаўляе нас ад прэтэнзій на ўсеагульнасць і ўсеабавязковасць толькі грамадства, якое арганізаванае як “договорное содружество с вольным выбором каждой личности и каждой группы. Личность и Человечество — две равнозначные и равноправные силы, а вся социальная организация общества — лишь инструмент их взаимодействия и гармонизации”.

Вось з чаго выйшаў Някляеў»[74].

І яшчэ пра тыя даўнія падзеі з вуснаў непасрэднага іх удзельніка:

«Увогуле я не помню аўтара *Менскага раману* не закаханым. І кожны раз гэта было нечым вулканічным — з перападамі ад ясных зорак да цёмных нетраў. Калі ў яго з Нэлай урэшце не склалася, ён ледзь не кінуўся з маста ў Свіслач. Мы з Бігам (яшчэ адным персанажам *Менскага раману*) выплылі з-пад маста з труной у лодцы, труну ўзяўшы ў Рускім тэатры, а лодку на лодачнай станцыі: “Ну, давай! Кідайся!..” Гумар, нават такі чарнаваты, вельмі добры сродак супраць занадта рамантычных памкненняў.

Увогуле без жартаў, ці, як сёння кажуць, “прыколаў”, не прамінала ў нашай кампаніі, бадай, ніводнага дня. Скажам, у тыя часы строга забаранялася што-небудзь дзе-небудзь распіваць, апроч як у кавярні ці рэстарацыі, і міліцыянты ганяліся літаральна за кожным, хто выглядаў на вулічнага выпівоху, штрафавалі —

[74] Ледзенеў В. Вуліца Ўладзіміра Някляева [паслямова] // Някляеў У. Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без. С. 302, 303–304, 308, 310. Упершыню: Дзеяслоў. 2012. № 6 (61).

і з тых штрафаў мелі прэміі. Мы заклаліся на скрыню “Гымзы” (было такое сухое віно) з іншай кампаніяй, што вып’ем навідавоку ў міліцыянтаў — і яны нас не затрымаюць і не аштрафуюць. І вось уявіце карціну: на трох лодках плывуць ад лодачнай станцыі да таго маста цераз Свіслач, з якога збіраўся кінуцца праз няшчаснае каханне будучы аўтар *Менскага раману*, маладыя джэнтльмены ў канацье, кашулях фасону “матылёк” і гэткага ж фасону гальштуках, а з імі маладыя ледзі ў аляпавата-каляровых сукенках са штучнымі кветкамі пад кітайскімі парасончыкамі — і гэтыя дзіўныя джэнтльмены з гэтымі дзіўнымі ледзі пад зайздроснымі позіркамі натоўпу, які сабраўся на мосце, шумна пра нешта размаўляюць, смяюцца, з нечым самі сябе віншуюць і распіваюць з крыштальных бакалаў савецкае шампанскае. Па мосце ўзрушана забегалі ў прадчуванні прэміі міліцыянты — і тут нейкі чалавек у натоўпе (наш, наўмысна намі дзеля гэтага пакінуты на беразе чалавек) пачынае крычаць: “Што вы стоўпіліся! Зараз мост абваліцца! Не бачылі, як кіно здымаюць!” — і міліцыянты самотна (бо калі кіно, дык, значыць, дазволена, і як аштрафуеш?) разыходзяцца разам з натоўпам…

Мы запускалі ў Свіслач кракадзілаў, хадзілі ў лазню з патэфонам, на Круглай плошчы пад гімн Савецкага Саюза тушылі Вечны агонь — чаго толькі ні было! Але ўсе нашы прыколы нішто ў параўнанні з прыколам КДБ, які раптам зляпіў з нас “антысавецкую групоўку”!»[75].

Увогуле, «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без» — твор шмат у чым аўтабіяграфічны: на яго старонках і Мінск пачатку 1960-х, і Кім Хадзееў, і зайбойца амерыканскага прэзідэнта Кенэдзі Лі Харві Освальд, і сябры Някляева, і ён — пятнаццацігадовы студэнт электратэхнікума сувязі…

«*— З Лі Харві Освальдам Вы тады ж пазнаёміліся?*

— Так. Ён, дарэчы, файна танцаваў. Я бачыў гэта на ўласныя вочы на танцах у Палацы прафсаюзаў. Мы так не ўмелі, вучыліся… Праз гэта і пазнаёміліся, пасля яшчэ пару разоў бачыліся. Коратка і выпадкова. А вось у аповесці я прыдумаў, нібы Освальд з Хадзеевым (якога на танцах уявіць можна хіба ў вар’ятні) ледзь не сябравалі. Хаця такое магло быць: усё ў Мінску 60-х было вельмі блізка, і ўсе — блізкія. Штовечар ты мог убачыць тых самых людзей ці ў кавярні “Вясна”, ці ў “Ласунку”, ці ў Ленінскай бібліятэцы, дзе мы збіраліся найчасцей. Старэйшыя хлопцы, Віктар Ледзенеў, Барыс Галушка, бралі ў спецаддзеле (праз знаёмых дзяўчат з бібліятэкі) замежныя кнігі. Напрыклад, Агату Крысці, якую самі перакладалі. Яны займаліся радыёспортам, кантактавалі ў эфіры амаль з усім светам, што немагчыма было без ведання ангельскай мовы. Вось у перакладах нашай “антысавецкай групоўкі” я ўпершыню і прачытаў Агату Крысці, яе дэтэктывы, надрукаваныя на тонкай-тонкай (каб як мага болей закладак у друкарскай машынцы зрабіць) папяроснай паперы…[76]

[75] Ледзенеў В. Вуліца Ўладзіміра Някляева // Някляеў У. Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без. С. 305–306.

[76] Някляеў распавядаў: «Зусім выпадкова я пазнаёміўся з людзьмі, якія вывелі мяне на мінскіх стылягаў. А гэта была гарадская эліта: дзеці начальнікаў, пісьменнікаў. Адукаваныя хлоп-

Цяпер такога нямашака. Я не пра паперу і не пра машынку кажу. І не кажу, што гэта кепска, але не разумею, як гэта ўсё страцілася, чаму не захавалася тое, што, здавалася, усталявалася на ўсе часы, бо тады ўяўлялася, што людзі на гэтай частцы зямлі заўсёды будуць чытаць і заўсёды іх будзе найперш цікавіць слова, вобраз. І хіба можна было падумаць, што ад гэтага ўсяго застанецца, як мая маці казала, дух ды пятух?

Дарэчы, толькі зараз падумаў: а чаму яна так казала: дух ды пятух? Адкуль гэта — нават не ўяўляю... Але так сталася. І каму ў тым, што сталася, патрэбны Кім Хадзееў са сваёй хадзееўшчынай?..

— Тое даўняе, першае ў Вашым жыцці знаёмства з КДБ мела нейкія псіхалагічныя наступствы для Вас?

— Страх, канешне, быў, але маладосць ёсць маладосць. Яна адмятае, страсае негатыўнае. Той страх пратрымаўся, можа, месяцы тры, а пасля прапаў — не чапаюць жа, хаця і пагражалі. Дый што я такога зрабіў, каб надта баяцца? Прыйшоў да Хадзеева па кніжку?.. А скуль я ведаў, што тую кніжку нельга чытаць? На ёй не было напісана: антысавецкая.

— А сцэна допыту, апісаная Вамі ў рамане "Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без", дакументальная ці ўсё ж мастацкая?

— Вядома, мастацкая. Але на дакументальнай аснове. Скажам, пра тое, дзе я ўзяў дэталі, каб сабраць радыёстанцыю, мяне рэальна спыталі — і я рэальна спалохаўся. Бо кандэнсатары, рэзістары і лямпы — не кніжкі. Іх не ўзяць у бібліятэцы. І ў крамах іх, каб купіць, не было. Радыёдэталі можна было ўзяць (што азначала — украсці, але не казалі "ўкраў", а казалі — "узяў на рабоце") толькі ў адным месцы: на радыёзаводзе. Мяне і пачаў следчы дапытваць: як ды праз каго (бо сам жа я на тым заводзе не працаваў) я дэталі займеў, а гэта ж крымінал. Суд. Турма. Лямпы з кандэнсатарамі ляжаць у мяне пад ложкам

цы. Добра ведалі ангельскую мову. Усе яны тады захапляліся радыёспортам, гэта было вельмі модна.

Увогуле кампанія склалася цікавая. У ёй былі і маладыя антысаветчыкі, і маладыя супрацоўнікі КДБ. Чаму? Бо ўсе чыталі адны кнігі, і амаль усе былі радыёаматары. А ў тыя гады ты не мог проста зайсці ў краму і купіць рацыю. У Амерыцы мог, а ў СССР — не. Таму радыёстанцыі былі пераважна самаробныя» (Чарнякевіч Ц. Вандроўнік. С. 19). Раней жа пісаў у прадмове да кнігі Віктара Ледзенева: «А стиляга — это не только брюки-дудочки да "трактора" (т. е. туфли на толстенной подошве), рубаха с попугаями да набриолиненный кок. И даже не джинсы, которые Леденев первым в Минске купил у фарцовщиков. Стиляга — это стиль. Рок-н-ролл на рентгеновских снимках, Дюк Эллингтон, Агата Кристи... Протест против всего серого. Получалось, что против советского...» (Некляев В. Мой друг Виктор Леденев [предисловие] // Леденев В. Очки: пьесы, рассказы, стихи. — Минск: Ковчег, 2010. С. 4.) І зноў жа тлумачыў падчас гутаркі з Ціханам Чарнякевічам: «Кантраст паміж мной і гэтымі людзьмі быў, вядома, вялізны. Увайсці ў кола абраных было вельмі няпроста. Стылягі былі рухам нешматлікім, і для таго, каб далучыцца да іх, патрабаваўся пэўны этап. Далёка не кожны яго праходзіў да канца. Купіць сабе кашулю з папугаямі — гэта яшчэ паўбяды (хоць на яе таксама трэба было дастаць немалыя грошы). Але атрымаць права яе апрануць — заданне больш складанае. Выпадковых людзей у каманду не пускалі. Бо ты не "іх", ты "вясковы". Але я "благаславенне" атрымаў, і калі гэта адбылося, калі адчуў, што стаў сваім, — гэта была велізарная маральная перамога. Аднойчы да мяне падышлі і сказалі: «Хадзем з намі па "Брадвеі"», — і я адчуў такі гонар, які, напэўна, ні да, ні пасля таго не адчуваў» (Чарнякевіч Ц. Вандроўнік. С. 21–22).

у інтэрнаце — дастаткова следчаму некага паслаць… Але тут яму патэлефанавалі, і допыт раптоўна, як і напісана ў аповесці, скончыўся. Гэбэшнік на развітанне сказаў: “Мы ещё будем с тобой здесь встречаться…”»[77].

І сапраўды сустрэліся. Праўда, праз шмат гадоў. Не з тым следчым, з іншым, але — там жа…

МАСКВА

«Тым часам усур'ёз спакусіла паэзія, — пісаў у адной з аўтабіяграфій Някляеў. — Кінуў работу — і рвануўся ў Маскву, у Літаратурны інстытут. Творчы конкурс быў — каля сотні чалавек на месца»[78].

Паступаць у Літінстытут паехаў Някляеў з рэкамендацыйным лістом Янкі Брыля, лаўрэата Сталінскай прэміі і Літаратурнай прэміі імя Я. Коласа, а, паступіўшы, вяртаўся ў Мінск з лістом… да Брыля:

«Уважаемый Иван Антонович!

Вы написали в институт доброе слово о молодом поэте Владимире Некляеве. Мы его приняли — и сейчас он у меня в семинаре.

Но у парня осталась семья в Минске. У него сложности с бытом.

М[ожет] б[ыть], поддержите его и в этом? Напишете председателю Фрунзенского исполкома несколько добрых слов? Если, конечно, не трудно.

Желаю здоровья и радостей.

Лев Ошанин

21 сентября 1971 г.»[79]

Аднак ліст славутага ў тыя часы паэта, члена праўлення СП СССР і таксама лаўрэата Сталінскай прэміі, Някляеў Брылю не перадаў — сам вырашыў свае праблемы…

«Уладзімір Някляеў займаўся ў двух семінарах. Спачатку — у Яўгенія Вінакурава, у той час вядомага паэта. Праўда, тут студэнту-беларусу не вельмі спадабалася. Вінакураў часцей за ўсё падчас сваіх заняткаў праводзіў дэманстрацыі вершазнаўчых схем. У пэўны момант Някляеў вырашыў перайсці да іншага лектара — да Льва Ашаніна, вядомага паэта-песенніка. Як выкладчык Ашанін быў узроўню невысокага. Але гэтую адсутнасць уласнага красамоўства ён кампенсаваў шматлікімі сустрэчамі з вядомымі літаратарамі, сваімі знаёмымі. Перад маладымі студэнтамі выступалі тыя, каго яны вывучалі ў школе, тыя, чыімі кнігамі зачытвалася ўся краіна: Канстанцін Паўстоўскі, Леанід Лявонаў, Валянцін Катаеў, Віктар Шклоўскі»[80].

---

77 З гутаркі аўтара кнігі з У. Някляевым. Студзень 2012 г.

78 Аўтарызаваны машынапіс. Арыгінал. Архіў У. Някляева.

79 Аўтограф. Арыгінал. Архіў У. Някляева.

80 Чарнякевіч Ц. Вандроўнік. С. 26.